

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra historie

Hrádek v Rýmařově

Bakalářská práce

Jana Brhelová

Studijní obor: jednooborová archeologie

Kombinované studium

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Šlězár, Ph.D.

Olomouc 2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila pouze literaturu uvedenou v seznamu.

V Olomouci dne 19. srpna 2019

.....

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala vedoucímu práce panu Mgr. Pavlu Šlétzarovi, Ph.D. za rady při zpracování. Zaměstnancům Městského muzea v Rymářově děkuji za poskytnutí materiálu a terénní dokumentace. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat Bc. Beátě Anlaufové za korektury, Bc. Ondřeji Anlaufovi za pomoc při fotodokumentaci, Bc. Radimu Ťulpíkovi a mé rodině za podporu.

Obsah

1.	Úvod	1
2.	Geomorfologie a lokalizace naleziště.....	2
3.	Geologický a pedologický popis	3
4.	Vodstvo a klimatické podmínky.....	3
5.	Význam těžby nerostných surovin v prostoru Rýmařovska.....	3
6.	Stručná historie Rýmařova ve středověku a raném novověku	5
7.	Historie bádání v prostoru města Rýmařova	7
7.1	Pivovarská ulice	7
7.2	Náměstí Míru s přilehlou Radniční ulicí	8
7.3	Výzkumy probíhající mimo historické jádro.....	9
7.4	Školní náměstí	9
7.5	Předměstská osada – Opavská a Bezručova ulice	10
7.6	Husova ulice – Burgetův statek.....	12
7.7	Hrádek	12
8.	Hrádek v Rýmařově.....	13
8.1	Metoda výzkumu a zpracování dokumentace	14
8.2	Stavební vývoj, podoba fortifikace a vnitřní dispozice Hrádku v jednotlivých fázích.....	16
8.3	Vztah Hrádku a města	24
8.4	Vztah Hrádku a předlokační osady na Bezručově ulici.....	27
9.	Metodický způsob zpracování terénní dokumentace	28
10.	Vývoj bádání v oblasti středověké keramiky	28
11.	Metodický způsob zpracování inventáře	31
12.	Analýza struktur	35
12.1	Severní partie hradebního příkopu – vzorky 537, 545, 559	36
12.2	Vzorek 487	38
12.3	Vzorky č. 166, 168, 201 – 205, 216 – 231 (objekt 28; struktura 13)	42
12.4	Souhrn vyhodnocení materiálové skladby.....	43
13.	Závěr.....	45
14.	Resumé	48
15.	Literatura	49
16.	Seznam příloh.....	54
17.	Přílohy	56

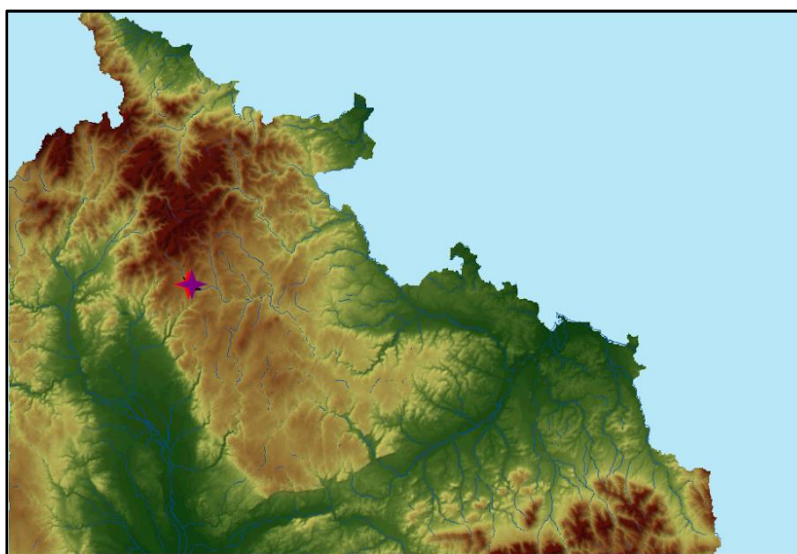
1. Úvod

Předmětem předkládané práce je fortifikovaný areál přisazený z jihozápadu k historickému jádru města Rýmařova. Díky výzkumům probíhajícím s menšími přestávkami v letech 1969 – 1988 se podařilo rozkrýt vícefázový středověký opevněný areál. Cílem práce je vyhodnocení současného stavu bádání na základě publikovaných závěrů v kombinaci s analýzou terénní dokumentace pořízené při výzkumu Ing. Jaromírem Novákem. Základem je časové vymezení existence Hrádku, který vzniká v pozdně hradištním období v těsné návaznosti na hornické osady v okolí a zaniká bez opětovné obnovy v souvislosti s markraběcími válkami o více než 150 let později. Rozlišené horizonty fortifikovaného komplexu úzce souvisí s jeho účelem. Původně správní centrum oblasti se transformuje do podoby městského hradu. Práce se zabývá také vztahem Hrádku a městské struktury, včetně technického prvku zahrnutí městského hradu do městského opevnění. Neméně důležité je pozorování vztahu hornické osady zachycené v místech dnešní Bezručovy ulice (ve vzdálenosti 1,5 km od Hrádku). Tématem přítomnosti tvrze v hornických oblastech na území České republiky se badatelé více zabývají teprve v posledních patnácti letech, a to s prostorovým omezením na vybraná území (např. Nováček 2001; Týž 2004; Schwabenický 2007). Analogie lze tedy spatřovat více na německé straně v oblastech pohoří Harz, Schwarzwald apod. (Schwabenický 2007, 147).

Město Rýmařov neoprávněně stojí na pokraji badatelského zájmu. Ve středověkém období se jedná o významné město (o čemž svědčí mimo jiné také relativně brzká výstavba kamenné hradby), jehož hospodářský vzrůst stojí především na těžebních aktivitách v blízkém okolí. Výzkumy prováděné od konce 60. let 20. století odhalily předlokační hornickou osadu, počátky lokovaného města s kamennou hradbou, pozůstatky zpracování nerostných surovin (zlatnické dílny, železářské pece aj.), zahloubené suterény a další objekty související s aktivitami v rámci městské parcelace. Za veškerými prováděnými archeologickými výzkumy až do roku 2013 stojí kromě Ing. Jaromíra Nováka také Mgr. Jiří Karel a PhDr. Vladimír Goš, CSc. Přes různé komplikace se těmto badatelům dařilo provádět záchranné archeologické výzkumy a dokumentovat tak situace, které postupně zanikaly pod náporem rozrůstající se výstavby.

2. Geomorfologie a lokalizace naleziště

Rýmařovsko leží na rozhraní Hrubého a Nízkého Jeseníku, jenž je tvořen Českým masivem vzniklým na podkladě variského vrásnění. V kontextu geomorfologického členění se lokalita nachází v Bruntálské vrchovině, spadající do provincie Česká vysočina, soustavy Sudety, podsoustavy Východní Sudety a celku Nízký Jeseník (Czudek 1972).

Mapa 1: Poloha Rýmařova

Bruntálská vrchovina je v porovnání s okolními útvary plochá a méně členitá. Rozlohou pojímá 630 km². Nadmořská výška se pohybuje okolo 566 m, přičemž nejvyšší polohy jsou soustředěny na jihu. Západně plynule přechází do horské oblasti Hrubého Jeseníku. Střední část zaujímá Břidličenskou pahorkatinu s mírně zvlněným reliéfem a široce zaoblenými hřbety a rozevřenými údolími. (Demek a kol. 1987, 125).

Město leží v kotlině podolského potoka. Historické jádro je polohováno nad jižním břehem a bylo z jihu a východu ohraničeno močalem, který poskytoval přirozenou ochranu (Kuča 2004, 547). Lokalita „Hrádek“ se nachází při vnějším jihozápadním okraji historického jádra města, západně od Radniční ulice, směřující západně k zaniklé Horní bráně. V současné době je prostor využíván jako městský park ohraničený příjezdovými komunikacemi.

3. Geologický a pedologický popis

Podloží Bruntálské vrchoviny je tvořeno devonskými a spodnokarbonskými břidlicemi a drobnými andělsko-horských a hornobenešovských vrstev. Vyskytují se zde také ruly desenské klenby, žuly, devonské vulkanity a vápence. Čtvrtohorní pokryv zahrnuje kamenité a kamenitohlinité sedimenty. Nadložní část profilu je tvořena souvrstvím antropogenního původu, tj. archeologickými vrstvami a recentními uloženinami (Bechný 1992; Demek a kol. 1987, 125)

4. Vodstvo a klimatické podmínky

Rýmařovsko leží na hranici dvou úmoří – Baltského a Černého moře. Nejvýznamnějšími vodními toky jsou Moravice, Huntava, Oslava a Podolský potok. V blízkém okolí města pramení i menší potoky – Strálecký, Stříbrný, Tvrdkovský či Novopolský, většina z nich je zlatonosná. Prostor spadá do chladné klimatické oblasti s krátkými léty a teplotně podprůměrnými jary. Jedná se o poměrně málo zalesněnou oblast s porosty buku, smrku, jedle a vytroušeným modřínem. Krajina je doposud poznamenána těžební činností včetně dokladů zpracování rud (Čermák – Karel – Marek 2005, 22).

5. Význam těžby nerostných surovin v prostoru Rýmařovska

Významným jevem, historicky spjatým s počátky osídlení Rýmařovska a následným historickým vývojem, je těžba a zpracování železa a barevných kovů. Těžba probíhá v několika rudních revírech. Nejvýznamnějším z nich je tzv. Hornoměstský rudní revír. Rozkládá se mezi obcemi Ruda a Skály a obsahuje železorudná a polymetalická ložiska s výrazným obsahem stříbra. Další skupina ložisek se nachází severozápadně od obce Soukenná. Jde o hydrotermální ložisko žilného typu, kde pravděpodobně probíhá těžba již od středověku. Neméně významné jsou devonské železné rudy typu Lahn Dill vyskytující se mimo jiné také na katastrech obcí Ruda a Horní Město. Zastoupeno je minimálně deset rudních variet. Po obou stranách cesty z Rýmařova do Horního Města jsou doposud zřetelné pozůstatky důlních děl – oblast tzv. Pittenwaldu disponuje významnými ložisky kvalitní železné rudy a těžba zde probíhá až do 19. století (Čermák – Karel – Marek 2015, 20 – 23).

Velký důraz je v montánním prostředí kladen na těžbu zlata. Důsledkem metamorfních procesů je vznik zlatonosných křemenných žil. Druhotná akumulace zlata v říčních náplavách umožňuje proces získávání formou rýžování, které je doménou pozdně hradištního období s přesahem do následujících období vrcholného středověku a raného novověku. V mladších obdobích je doplněno hlubinnou těžbou. Také první osady s hornickým zaměřením jsou soustředěny v bezprostřední blízkosti zlatonosných toků (například osada při Podolském potoku na dnešní Bezručově ulici a osídlení v Suché Rudné) (Karel 2005, 20 – 23; interní server NPÚ Ostrava).

První přímé doklady těžby zlata na Rýmařovsku pocházejí z 1. poloviny 13. století. Do pozdně hradištního období se řadí nejstarší fáze osídlení v prostoru dnešní Bezručovy ulice. Přimo v areálu osady byly zjištěny pozůstatky po rýžování zlata ve formě drobných haldiček – sejpů s drobnými zlatinkami (Karel 2005, 20). Jedná se o období, kdy se těžba drahých kovů v severomoravské oblasti ocitá na vrcholu, což dokládá také privilegium markraběte Přemysla kladené k roku 1234, ve kterém je povoleno těžit drahé kovy „*od českých hranic po řeku Moravici*“ (Berger 1909, 62).

Ve vrcholném středověku se rudné doly na Rýmařovsku dělí na rudské a hankštejnské (Skály) podle příslušnosti k janovickému (rabštejnskému) nebo sovineckému panství. Poskytovaly dostatečné množství stříbrnosného galenitu, zlatonosného křemene, zinku, olova a mědi. Podle J. Karla lze za doklady hornického původu některých obcí považovat například půdorysnou dispozicí s nepravidelným uspořádáním domů a bez návsi (např. obec Skály), případně nález depotu brakteátů Přemysla Otakara II. (Čermák – Karel – Marek 2015, 69 – 70).

Ve 14. století se preferovala těžba v Pittenwaldu, stráleckém údolí a ve Staré Vsi. Železo a především zlato se dále zpracovávalo v tehdejšímu centru Rabštejnského panství – v Rýmařově. Dokladem je přítomnost zlatnické dílny v příhradebním prostoru, v osadě na Bezručově ulici a v areálu Hrádku (Goš – Karel 1992a, 1992b, 2000). Zpracování železa ve městě bylo zjištěno v prostoru Horní brány (14. – 16. století) a na ploše zaniklého Hrádku. Dílna kováře ze 14. století byla zachycena také nedaleko dolů v Pittenwaldu (Čermák – Karel – Marek 2015, 71). Na základě archeologických a písemných¹ pramenů je patrné pokračování těžby také ve 14. a 15. století. K oslabení nebo dočasnému ukončení dolování dochází na konci 14. a počátku 15. století, v době markraběcích a husitských válek. V roce 1474 došlo ke stagnaci montánních aktivit

¹ V první polovině 14. století se snaží Vok z Holštejna krátit práva horníků (Pinkava 1922, 254)..

v důsledku tažení Matyáše Korvína. O pár let později se těžba obnovila, o čemž nepřímo zpravují listiny o dobývání kovů v hahnštejnských dolech a v olovené štole sv. Ludvíka pod správou Vratislavských knížat. Na konci 15. a v 16. století těžba stříbra, olova a mědi dosahuje svého vrcholu, a to především za Voka Pňovského ze Sovince. V souvislosti s rozvojem těžářství dochází k další vlně kolonizace, zvyšuje se počet obyvatel a zakládají se nové vsi na zeleném drnu (Dobřečov, Najfunk). Obnovují se zlatá rýžoviště na Novopolském potoce, jejichž sejpy jsou patrné dodnes. Důlní těžba zlata se prováděla nedaleko nově vzniklé vsi Najfunku a na temeni Kamenné hory. Prosperitu související s těžbou železa a barevných kovů ukončila třicetiletá válka, respektive její poslední etapa (1643 – 1648) a švédské tažení na Jesenicko. O obnovu se pokoušel řád německých rytířů, ovšem bez větších úspěchů. Sporadická těžba především železa pokračuje až do 19. století (Čermák – Karel – Marek 2015, 70 – 81).

Intenzita montánních aktivit v oblasti kolísá v souvislosti s politickou, ekonomickou a hospodářskou situací. Zcela evidentní je souvislost mezi několikafázovou kolonizací ve 13. století, následným zakládáním nových vsí v 16. století a těžbou železa a drahých kovů. Přestože Rýmařov nepatřil mezi hornická města s příslušnými právy, nelze popřít jeho význam jako montánní oblasti.

6. Stručná historie Rýmařova ve středověku a raném novověku

Problematika nejstaršího osídlení Rýmařovska a počátky lokovaného města spočívají v absenci písemných pramenů. Sporadické písemné zprávy ze 13. a 14. století jsou nepřímé a často se týkají celého severomoravského prostředí. Historii města je věnováno obecně málo pozornosti. Město Rýmařov a jeho blízké okolí bylo osídleno v souvislosti s hornickou kolonizací v 1. polovině 13. století, což dokládá přítomnost několikafázové osady na Bezručově ulici zahrnující obytné i hospodářské polozahloubené stavby, výrobní a další běžné sídlištní objekty obsahující ve svých zánikových výplních mimo jiné také keramiku pozdně hradištní tradice (Karel 2005). První nepřímá písemná zmínka sahá k roku 1234, kdy je v uničovské listině uváděna řeka Moravice jako nejsevernější hranice uničovského kutného okresu. Kolonizaci oblasti měl na počátku 40. let 13. století pozastavit mongolský vpád (Pinkava 1922, 253). Kuča zmiňuje zánik raně středověké osady v souvislosti s tažením uherského krále Bély IV. s polskými oddíly v roce 1253 (Kuča 2004, 547). Podle Pinkavy z podnětu hornosaského lokátora Reimara měla vzniknout malá zemědělská osada, která se později

přetransformovala v lokované město (Pinkava 1922, 253). K. Kuča zase za zakladatele města považuje rod Benešoviců, jenž získal kontrolu nad Rýmařovskem včetně hradu Štrálku/Strálku² (Kuča 2004, 547) a držel jej až do nástupu markraběte Jana Jindřicha Lucemburského (roku 1349). V poslední třetině 13. století, po smrti Přemysla Otakara II. stagnovala i do té doby dominující hornická činnost vlivem nastupující vnitrozemské anarchie. Neutěšená situace se zlepšuje v době vlády Jana Jindřicha, o čemž svědčí vyplácení šesti hřiven grošů markraběcí komoře (Bretholz 1911, 314). V roce 1351 je městečko Rýmařov (tehdy Reymerstat) připomínáno jako farnost v úsovském děkanství³⁴ (Pinkava 1922, 254; Karel 2005, 5 – 6). V roce 1398 se rabštejnské panství dostává do zástavního držení Pročka z Vildberka. Zanedlouho poté byl Proček prohlášen za zemského škůdce. Na základě preskripce pak na jaře roku 1405 bylo město i s hrádkem dobyt a vypáleno. Tvrz již nikdy nebyla obnovena, nahradil ji opevněný dvůr Vestenhof nacházející se na levém břehu Podolského potoka (Kuča 2004, 548). Devastace města a hrádku je doložena nepřímo v listině markraběte Jošta z roku 1406: „*My Jošt...činíme...mocí tohoto listu takto, že od příštího sv. Jiří plná čtyři léta od všech tržeb, důchodů, úroků a dávek...zprošťujeme a osvobozujeme*“ (Müller – Žáček 1994). Další markraběcí privilegium z roku 1406 rozšiřuje městská práva podle vzoru moravských center Brna a Olomouce⁵ (Pinkava 1922, 255). Po smrti markraběte Jošta zastavil zboží Rabštýnské Václav IV. Albrechtovi z Kurovic na Úsově. V roce 1437 pak drželi Rabštýn Jiří Stoš z Albrechtic a husita Jiří st. Tunkl z Brníčka. Po Tunklech z Brníčka byl v roce 1526 Rabštýn s příslušenstvím zapsán od krále Ferdinanda I. šumperskému Petrovi ze Žerotína (Pinkava 1922, 255).

Další dochované listiny městského archivu jsou jen potvrzením privilegií, nejstarší je od krále Jiřího z Poděbrad z roku 1464 vydaná v souvislosti s obnovou hutnictví a hornictví po přestálých husitských bouřích.⁶ Díky tomu začalo město opět prosperovat. V roce 1468 zabral moravské území Matyáš Korvín. Rabštejnské panství se stalo spolu se sovineckým centry odporu, což mělo za následek vyplenění a vypálení

² Hrad založil Beneš ze Štítiny na ochranu svého území.

³ Hrad Úsov byl zeměpanským střediskem pro celé Rýmařovsko.

⁴ CDM VIII, 80 – výčet far děkanství huzovského.

⁵ Do této doby se Rýmařov řídil magdeburským privilegiem. Zakládací listina ani další starší písemné prameny týkající se založení a správy města se nedochovaly.

⁶ Město husitskými válkami pravděpodobně nebylo vůbec zasaženo. Zchudlý Rýmařov neposkytoval v této době žádný potenciál.

Rýmařova i okolních vsí Rýžoviště a Břidličné v roce 1474 uherským vojskem (Pinkava 1922, 255).

V 16. století se dále rozvíjí těžba, ve městě je také zřízena mincovna. Roku 1584 nechal císař Rudolf II. zapsat Rýmařov do zemských desek jako majetek Ferdinanda Hoffmana z Gründbüchlu, z prodeje byly ale vyjmuty doly na stříbro a ostatní kovy pro jeho osobu i pro budoucí české krále. V 17. století se na dalším vývoji výrazně podepsaly útrapy třicetileté války. Počátkem 18. století přechází janovické (rabštejnské) panství do držení rodu Harrachů, s jejichž jménem je spojeno až do 1. poloviny 20. století (Berger 1909, Pinkava 1922).

7. Historie bádání v prostoru města Rýmařova

7.1 Pivovarská ulice

V roce 1970 došlo k sondáži v rámci záchranného výzkumu prováděného v souvislosti s rozšiřováním vozovky v místě Hradecké fortny, na vnějším východním svahu městského příkopu. Odkrytá souvrství obsahovala hrnce s trojbrýtým okružím a římsovitým okrajem, dále poháry s kalichovitým okrajem a světlou keramiku s červeným malováním. Soubor zahrnoval také lasturovitý kahan, zlomky džbánu a dvouuchých nádob (Goš – Karel 2002; Karel 2005, 22).

Roku 1972 byl proveden záchranný archeologický výzkum v místě Pivovarské ulice, kde již neexistující prohlubeň tvořila východní partii příkopu. Výkop dlouhý 1,75 m odkryl kulturní vrstvy, které ve svých nejnižších částech obsahovaly keramický inventář ze 14. století včetně zlomků mís s vně vytaženým okrajem, hrnců s trojbrýtým a dvojbřítým okružím s vývalkem, fragment kónické misky a hrncovité zásobnice s římsovitým okrajem (Goš – Karel 2002; Karel 2005, 22).

Poslední výzkum v prostoru ulice probíhal v roce 1973, kdy sonda vedená do hloubky 80 cm zachytila kulturní vrstvu obsahující kolekci vrcholně středověkého materiálu. Nalezený materiál zahrnoval fragmenty hrnců s římsovitým okrajem a límcovitým okružím, případně dvouuché nádoby s dvojbřítým ovaleným okrajem. Většina keramických zlomků je nezdobená, výjimku tvoří dvojitá vlnice na okraji hrnce a kazetové radélko. Kromě keramických zlomků soubor obsahoval také nůž s řapem a osteologický materiál. V destrukčních zásypech domu č. p. 237 byly vyzvednuty dvě kamenné koule do houfnice vyrobené z hornobenešovské droby (Karel 2005, 23).

7.2 Náměstí Míru s přilehlou Radniční ulicí

Již v roce 1971 došlo k prvnímu narušení zahloubených suterénů v západní části náměstí. Liniový výkop odhalil rub dvojité kamenné valené klenby suterénu domu původně předsunuté uliční fronty. Nad klenbou v hloubce 1,2 m se nacházela vrstva tmavě šedé až černé prachové hlíny s obsahem uhlíků a fragmentů keramických nádob (mj. dvojbřítá okruží dvouuchých nádob světlé keramiky oxidačně pálené) ze 14. století (Karel 2005, 16).

V souvislosti s rozsáhlou výstavbou domovní zástavby na Radniční ulici byla provedena základní dokumentace a vyzvednutí hmotných nálezů ve výkopech. Byly zjištěny dva zahloubené objekty čtvercového půdorysu v zadních částech parcely. První objekt o rozměrech 2 x 2 m dosahoval hloubky 2,2 m. Zánikové výplně představovaly mocné okrové a šedé vrstvy s vysokým obsahem uhlíků. V hloubce 0,7 m se nacházela vrstva destruované a částečně ohořelé dřevěné konstrukce. Objekt obsahoval střepový materiál ze 14. století a je interpretován jako odpadní jímka. Kruhový půdorys druhého objektu měl průměr 1,3 m a hloubka dosahovala 1,5 m. Zásyp obsahoval vrstvy přemístěného podloží, šedé a okrové hlíny s ohořelými fragmenty dřev a mazanice. Výplně objektů jsou téměř bez jakéhokoliv materiálu. Výjimkou je miniaturní lahvička s vnitřní olovnatou polevou. Zánikovou fázi obou objektů řadí autoři k roku 1405, kdy došlo k rozsáhlému požáru města. Kromě dvou objektů se výkopem obnažilo kulturní souvrství. Pod recentními a novověkými vrstvami byly v hloubce 1,5 – 1,9 m zachyceny kontexty tvořené šedou prachovou hlínou s obsahem uhlíků a organickým modrošedým sedimentem. Keramická složka zahrnovala okraje s jednoduchým a dvojbřítým okružím, římsovitě, límcovitě, ovaleně a srpovitě zatažené okraje. Redukčně vypálenou keramiku doplňují zlomky světlé keramiky oxidačně pálené s jemným ostřivem. Výzdobu zastupuje vlnovka, případně průběžná řada vpichů mezi dvěma horizontálními žlábkami. Poslední dokumentace proběhla ve výkopu nacházejícím se u dnešního zlatnictví. J. Karel do tohoto místa zasazuje nález středověké a raně novověké železářské hutě. Na kvartérní geologické podloží dosedala mocná vrstva strusky s vysokým obsahem železa. Následuje 1,2 m mocná tmavě šedá vrstva s vysokým obsahem uhlíků a ohořelých dřev. Mimo fragmenty pozdně středověké a raně novověké stolní keramiky se v bázi vrstvy strusky nacházely také zlomky komorových kachlů. Při úpravách komunikace se podařilo rozkrýt torzo jižního nároží zděné partie Horní brány. Podle podoby konstrukce o šířce v základu

až 2 m se jednalo o jednoduchou formu branského systému (Goš – Karel – Novák 1985, 184 – 227; Karel 2005, 15 – 16).

Rozsáhlejší výzkum probíhal v roce 2013 na náměstí Míru při celkové rekonstrukci náměstí s přilehlými ulicemi Jungmannova a Radniční. Jednou z nejstarších situací je zahloubený suterén dřevohlinité konstrukce domu při severní uliční frontě na Radniční ulici. Objekt obsahoval zánikové výplně požárového horizontu spadající do 14. století. Dochovala se torza dřevěné konstrukce a uloženiny ve formě přepálené hlinité omazávky nadzemní partie domu. K nálezům středověkého rázu patří také oblázková dlažba v prostoru náměstí (severozápadní a jihovýchodní kout) a Radniční ulice jako doklad propojení Horní a Dolní brány. V jižní frontě Radniční ulice a v severozápadní části náměstí Míru došlo také k nálezům částí zahloubených suterénů a sloupových jamek reprezentujících mladší zástavbu, jejichž zánikové výplně obsahovaly materiál z 15. a 16. století. Ze stejné etapy pochází také několik zahloubených objektů výrobního charakteru, oválného nebo kruhového půdorysu. Novověk reprezentuje také mladší úprava povrchu formou štetové valounové dlažby, kamenný kanál a torzo základu kašny ve východní části náměstí pocházející z 18. století. Nebyly však zachyceny žádné objekty související s počátečními fázemi města, kromě několika keramických fragmentů druhotně přemístěných v zánikových výplních a vrstvách (Kiecoň 2014, 24 – 25).

7.3 Výzkumy probíhající mimo historické jádro

Při hloubení základu domu č. p. 1013 na Lidické ulici bylo z hloubky 1 m vyzvednuto 14 keramických hrudek s otisky prstů bez bližšího popisu nálezových okolností, případně chronologicky zařaditelných předmětů (Karel 2005, 17).

Na Okružní ulici, v její blíže nespecifikované části, byl nalezen soubor keramických fragmentů. Až na jeden zlomek tuhové keramiky jde o materiál ze 14. a 15. století (Karel 2005, 17).

7.4 Školní náměstí

V okolí kostela sv. archanděla Michaela byla v roce 1996 provedena základní dokumentace výkopu pro vodovodní potrubí, který mimo jiné odhalil zdivo probíhající několik metrů severně od sakristie kostela (ve směru V – Z). Výkopy rozkryly větší množství pohřbů prokazující pohřbívání v bezprostřední blízkosti kostela od vrcholného středověku. Zemřelí byli ukládáni do obdélných hrobových jam ve směru Z – V

a v hloubce od 0,9 – 1,8 m. Mezi jižní frontou Školního náměstí a kostelem se nacházely hromadné hroby z morových období. „U přilehlého rohu bývalé lékárny“ se nacházel výkop čtvercového půdorysu – osárium s lidskými ostatky v neanatomické poloze druhotně přemístěnými. Vně hřbitovního areálu, „za původní zdi mezi kostelem a školou našli dělníci tři pohřby s nebožtíky, kteří měli lebky uložené mezi koleny“ (Karel 2005, 19).

V roce 2015 provedlo opavské detašované archeologické pracoviště NPÚ severně od kostela záchranný archeologický výzkum, který zahrnoval několik sond vyhloubených v souvislosti s pokládkou vodovodního potrubí. Podle předpokladu byly zjištěny pohřby zařazované do středověkého a raně novověkého období. Převažovala orientace Z – V s výjimkou několika novověkých hrobů s orientací S – J. Terén, neporušený hrobovými jámami, byl zachycen v minimálním množství, a to především na profilech, obsahoval oblázkový posyp těsně nad geologickým podložím a tenké šedé vrstvy s vysokým obsahem uhlíků. Při severozápadním nároží vstupní síně se podařilo zachytit nároží kamenného základového zdiva konstrukce předcházející secesnímu kruhovému schodišťovému přístavku (interní server NPÚ Ostrava).

7.5 Předměstská osada – Opavská a Bezručova ulice

Při výměně inženýrských sítí v roce 1971 se podařilo zachytit objekty několikafázového předlokačního sídliště. Původně záchranný archeologický výzkum se přetransformoval na systematický. Nejstarší fázi náleží sedm částečně zahloubených objektů čtvercového půdorysu o rozměrech 3,5 x 4 až 4,4, x 2,7 m. Největší dům obsahoval ohniště v interiéru. Sídlíště obsahovalo také několik výrobních a zásobních objektů. Nejstarší etapu datovaly zlomky a torza kuchyňské keramiky. Převažovaly hrubé tlustostěnné vejčité a soudkovité hrnce se starším typem římsovitých okrajů, vyráběné na pomalu rotujícím hrnčířském kruhu, výjimečně i vyráběné v ruce. Soubor nejčastěji se vyskytujících tvarů doplňují masivní zásobnice a masivní kónické poklice. Kovové předměty zahrnovaly nože s řapy, srp, podkovy bez hmatce a železářská struska. Sídlíště mělo, podle četných nálezů uhlíků a mazanice s otisky proutí, zaniknout požárem někdy kolem poloviny 13. století (Karel 2005, 19).

Z jihu se na zaniklou osadu přimykají tři stavby větších rozměrů. Dvě z nich (o rozměrech 6 x 6,16; 7,3 x 5 m) byly umístěny v jedné linii nedaleko od sebe. J. Karel tuto stavební konstrukci interpretuje jako obytnou a hospodářskou budovu, které jsou mezi sebou propojené lehkou konstrukcí. Třetí stavbu tvořila kamenná konstrukce stěn a

byla opatřena kamenným rampovým vstupem. Keramický inventář z této fáze je tvořen masivními soudkovými a vejčitými hrnci s římsovitými okraji, často z tuhé hmoty zdobené svazky vodorovných rýh a žlábků. Objevuje se také zdobení radélkem. Mladší formu keramiky představují hrnce s jednoduchým okružím nebo světlejší kusy s červeně malovanou linkou. Kovový inventář obsahuje klíč s kosočtverečnou hlavicí, šipku s tulejí, nože s nýťovanou stěnkou a sekeru bradaticí.

Existence jednořadové vsi ve třetí fázi je paralelní s lokovaným městem. Výstavba proběhla jižněji od dosavadní výše zmiňované sídelní aglomerace. Do částečně zahloubeného obytného objektu se vstupovalo rampovým vchodem zděné konstrukce. Na základě nálezů ohořelých zbytků dřev a mazanice lze předpokládat dřevěnohlinitou konstrukci. Několik desítek metrů severovýchodně od zmiňovaného nálezu byly prozkoumány další čtyři domy, zahloubené od 0,5 do 1,5 m od současného povrchu. Částečně prozkoumaná první stavba dosahovala délky 7 m. Druhá chata kúlové konstrukce o rozměrech 6,6 x 5 m a s vstupem z jihu obsahovala zbytky dřevěné podlahy. Podlaha dalšího objektu s rozměry 6,4 x 4,8 m byla zpevněna kameny. Nejseverněji umístěná stavba (6,2 x 5,6 m) s kúlovou konstrukcí nesla sedlovou střechu podepřenou masivnějšími kúly ve středu obvodových stěn. Byly rozpoznány dvě stavební fáze domu, kdy původní jižní vstup byl druhotně zazděn a nahrazen novým v severozápadní části, práh tvořily dva zlomky mlýnských kamenů. Dolní partie obvodových stěn byla tvořena kamennou konstrukcí. V jižní stěně byl vytvořen vyvýšený výklenek s ohništěm považovaný za dymník. V prostoru se nacházely další sídlištní objekty, pravděpodobně hliníky a odpadní jámy. Keramika nalezená ve výplních objektů je poněkud odlišnější od materiální náplně ze starších fází. Nádoby jsou opatřeny jednoduchým okružím, zdobené vodorovnými rýhami a vývalky, které považují autoři za inovační prvek. Malovaná výzdoba zahrnuje červené linky na světlé keramice a naopak (pouze vzácně) bílé linky na červeném materiálu. Mezi často se vyskytující tvary patřily také vejčité a soudkovité hrnce s římsovitými okraji, zdobené radélkem. Vyskytují se zvoncovité i kónické pokličky a zásobnice s kyjovitými okraji. Železný materiál obsahuje především hřebíky, koňské podkovy, šídlo s hrotem, sekeru a hřeblo. Zvláštností jsou nádoby uložené v konstrukci zdiva blízko vstupu (Karel 2005, 18 – 20).

Podle materiálové skladby zanikla osada požárem v první polovině 14. století. Předpokládají se hůře dochovatelné nadzemní konstrukce. Většina inventáře byla nalezena v souvrstvích překrývajících zjištěnou zástavbu ze starších fází. Keramika

zahrnovala dvojbřítá, trojbřítá a límcová okruží, poháry s kalichovitými okraji. Převládá světlý materiál (Karel 2005, 21).

7.6 Husova ulice – Burgetův statek

Mezi léty 1989 – 1991 proběhl v západní části Husovy ulice archeologický výzkum, který rozkryl část opevnění při Hradecké fortně. Nejstarší fázi zastupuje torzo dřevěné palisády ze 13. století, jež byla nahrazena kamennou hradební zdí podle autorů z přelomu 13. a 14. století. Byla usazená do mírného svahu bez výraznějšího zahloubení. Zdivo dosahovalo šířky 0,97 – 1,06 m, řádkované kamenné zdivo tvořila místní surovina, ve svém jádru prolévaná šedou vápennou maltou. Podařilo se zachytit také východní nároží Hradecké branky. Stejný charakter zdění a provázanost s městskou hradební zdí poukazuje na jednotnou stavební fázi. V průběhu 14. století došlo k přistavění až 0,5 m širokého zdiva pojeného jílem ke vnějšímu líci hlavní hradby. Ve stejném období dochází k navýšení svahu z vnější strany kamenné hradby. Ze souvrství pochází kolekce fragmentů stolní keramiky, včetně římsovitých okrajů a prožlaběných okruží tuhové a písčité keramiky. Vyspělejší keramickou produkci reprezentují nálezy dvojbřítých, trojbřítých a límcovitých okruží, kaolinové a červeně malované keramiky. V příhradebním prostoru se projevila torza základového věnce nadzemní dřevěné stavby patrně srubové konstrukce, ohniště vyskládané kameny a odpadní jáma obsahující přepálené fragmenty břidlice a sklovité strusky. Městské opevnění doplňoval příkop široký 16 m a hluboký 4 – 4,5 m (Goš – Karel 1997).

7.7 Hrádek

V letech 1969 – 1971 byly provedeny první výkopové práce v západní části areálu. Podařilo se zachytit základy obytné centrální budovy související s mladší vývojovou fází fortifikovaného areálu se základovým žlabem vyplněným trámovou konstrukcí, destruktční souvrství související se zánikovým horizontem z počátku 15. století. Z části byly odkryty základy starší fáze centrálního paláce s kamennou podezdívkou starší etapy fortifikace. Společně s ním se v půdorysu obnažila menší část kamenné konstrukce „tavírny zlata“ a část zásypu západního a severozápadního hradebního příkopu a valu. Rozlišily se čtyři stavební fáze (I. – IV.) související s různými aktivitami ve zkoumaném prostoru, včetně zpracování zlata a železa (nalezeno větší množství železářské strusky a technické keramiky). Zachytilo se také starší osídlení ze

13. století ve formě planýrovací vrstvy související s nejstarším osídlením opevněného areálu. Výzkum byl přerušen a znovu započat od roku 1975 do roku 1988, kdy se formou plošného odkryvu navázalo na dřívější výkopové práce. V roce 1978 probíhal výzkum v severní části Hrádku. Pod mladšími dorovnávacími souvrstvími se podařilo zachytit ohrazení o rozměrech 20 x 25 m, které tvořila mělce zasazená dřevohlinitá konstrukce o šířce 0,5 m, vyplňující prostor mezi hranoly (10 x 15 cm) umístěné ve vzdálenosti 4 m od sebe. Pouze v případě brány byly použity jednotlivé lomové kameny ke zpevnění. Severně od ohrazení byl zachycen příkop se zpevněnou vnitřní stěnou (Novák – Karel 1979, 55).

V roce 1979 pokračovaly výkopy ve východní části plochy. Zjištěná situace naznačovala dorovnání plochy areálu a následnou výstavbu centrální budovy. V planýrovacích vrstvách byl nalezen různorodý materiál včetně tuhové keramiky a pražského groše Karla IV. Nález dokazuje výstavbu centrálního paláce do 14. století. Podařilo se zachytit kompletní půdorys centrální stavby s kamennou podezdívkou, „tavírnu zlata“, srubovou stavbu obytného nebo hospodářského charakteru, budovu s kamennou jižní stěnou a udusanou podlahou v jihozápadní části areálu, interpretovanou jako zlatnická dílna, dále torzo železářské pece, tzv. „sklad rudy“ ve formě nakumulované zlaté rudy s předpokládaným lehkým přístřeškem, vícefázový branský systém (forma přerušení v severozápadní části fortifikace ve starším horizontu, později ve východní partii, navazující na Hradeckou fortunu, zachycenou při výzkumu na Burgetově statku – viz výše). Zachycená souvrství jsou reprezentována nejčastěji zánikovými požárovými horizonty z počátku 15. století. Inventář zahrnuje především kolekci stolní keramiky obohacenou o technickou keramiku (mističky ke zpracování zlata). Z kovových artefaktů převažují kuté hřebíčky, méně početnější jsou železné šipky a součásti zbroje (fragment plátové a kroužkové zbroje) (Goš – Karel 2002).

8. Hrádek v Rýmařově

Nedílnou součástí historického vývoje města Rýmařova je Hrádek přimknutý z jihozápadu na městské opevnění. Záchrané archeologické výzkumy probíhající ve 2. polovině 20. století zachytily vnitřní dispozici hradebního jednopalácového komplexu a podstatnou část opevnění. Pojmem „hrádek“ je v moravské kasteologii označován objekt podobný tvrzím, jenž není v přímém vztahu s městským nebo vesnickým organismem (Durdík 2009, 185). V případě rýmařovského komplexu však není zcela

jednoznačně vyřešena otázka vztahu města (případně újezdu) a Hrádku. Nemusí se jednat o fortifikaci založenou pro správní účely přímo související pouze s těžbou. Zdomácnělý pojem hrádek/Hrádek tedy nespecifikuje charakterové vlastnosti a účel výstavby. Na typologii hrádků, resp. tvrzí se podílela řada badatelů. V. Nekuda a J. Unger rozlišují starší dřevohlinité hrádky s velkými zemními úpravami, včetně ostrožných dispozic s centrální stavbou, dále hrádky rovinné – typu motte s přirozenou ochranou ve formě vodního toku, případně kamenné tvrze věžovitého charakteru s obvodovou zástavbou. Mezi větší komplexy patří tvrze s hlavní obdélníkovou několikapodlažní budovou a renesanční tvrze s obvodovou zástavbou, vzniklé často přestavbou starších objektů (Nekuda – Unger 1981, 31 – 34)

8.1 Metoda výzkumu a zpracování dokumentace

Záchranný výzkum započatý v roce 1969 se postupem času přeorientoval na výzkum systematický pod vedením geologa Ing. Jaromíra Nováka a za asistence historika Mgr. Jiřího Karla působícího v Městském muzeu Rýmařov. Při této příležitosti byl odkryt celý areál s kompletní několikafázovou vnitřní dispozicí a podstatná část hradní fortifikace, včetně části branského systému.

Samotnému rozsáhlému výzkumu předcházela sondáž (S1 – S3) – viz situační plán. Následně byla zkoumaná plocha rozdělena na dílčí části (plocha A – F), rozčleněné podrobněji na čtverce o rozměrech 1 x 1 m (čtverec 1 – 18). Rohy čtverců (orientační body) byly označeny nejprve písmeny, pak kombinací písmene a čísla a nakonec číslem. Zpětně není možné určit umístění zkoumaného prostoru – nedošlo k přesnějšímu prostorovému určení čtverců. V terénní dokumentaci, případně v nálezových zprávách nejsou obsaženy situační plány. Výškové zaměření je prováděno v relativních hodnotách, přičemž každý půdorysný i profilový plán je znivelován různě postaveným nivelačním přístrojem. Relativní hodnoty nebyly vztaženy ke konkrétnímu pevnému bodu. Výšky tudíž nelze zpětně převést na absolutní hodnoty. Metoda výzkumu nezahrnovala kontextuální archeologii. Jednotlivé nálezy byly souhrnně označovány pod trojmístným číslem „vzorku“. Z deníků výzkumu jasně vyplývá počáteční odkrývání mechanických vrstev po třiceti centimetrech, přičemž každá tato vrstva reprezentuje jeden vzorek. Přes pokusy vytvoření vertikální stratigrafie dochází k promísení několika kontextů obsahujících časově různorodou materiální skladbu. Dokumentace sice obsahuje detailní půdorysné kresby, ale bez zmiňovaných absolutních výškových hodnot. Popis plánů na jednotlivých listech nese označení plochy a bodů, které není možné blíže lokalizovat.

Další základní informace (sever, v některých případech datum, číslo vzorku a měřítko) chybí. Největším problémem při zpětném vyhodnocování je častá absence označení vrstvy, respektive „vzorku“ přímo v kresebné dokumentaci. Hojně půdorysné plány jsou bez jakékoliv informační hodnoty. Není možné přiřadit plány ke konkrétním nálezovým situacím. Ve složkách uložených v muzeu navíc dochází k promíchání dokumentace z jednotlivých let. Nálezové zprávy se orientují na interpretace, tak jak je tomu v publikovaných člancích, nikoliv na objektivní popis nálezové situace. V textové části se odkazuje na přílohy (kresebné), které nejsou fyzicky přítomny. Vrstvy jsou znázorněny pouze v některých profilových plánech, kde obsahují buď slovní popis, nebo je jejich charakter naznačen kresbou (zde ale chybí kompletní legenda). Dokumentace pozbývá seznam a popis objektů. Některé z nich lze částečně definovat a charakterizovat na základě slovního popisu v rámci textových částí nálezové zprávy, případně podle nepřesné kresebné dokumentace. Černobílé fotografie jsou často pořizovány v ostrém světelném kontrastu a mimo zděné konstrukce z nich není možné nic vyčíst. Vzhledem k výše jmenovaným nedostatkům jsou některé závěry problematické.

Výzkum na Hrádku pokračoval od roku 1975. Dokumentace z let 1975 – 1988 je promíchaná, v některých případech listy neobsahují rok pořízení. Jsou zde zahrnuty nálezové situace z předešlého výzkumu (z let 1969 – 1971). Je vytvořena jistá forma syntézy dokumentace⁷, podle níž lze alespoň částečně sestavit situační plán (viz plán č. 2). Stále však přetrvává problém s přesnějším zasazením plochy výzkumu do prostoru. Přínosný je seznam vzorků získaných v letech 1982 a 1988 (např. vzorek 609 – 614, 617/615, 616) a jejich přiřazení ke konkrétnímu objektu (např. jihovýchodní část příkopu – obj. 127B/jihozápadní partie valu). Jedná se o jeden z mála případů, kdy je seznam proveden, u starších výzkumů úplně chybí. Seznamy a popisy z let 1975 – 1988 jsou převážně rozdrobeny v textových částech dokumentace, většina není dohledatelná. Konkrétní vzorky jsou v torzovitě dochované nálezové zprávě přiřazovány jednotlivým časovým horizontům bez kompletního popisu nálezových okolností.⁸

V roce 1975 – 1979 se výzkum zaměřil na středovou (centrální část areálu), při této příležitosti byl odkryt mimo jiné centrální palác.

⁷ Uloženo v městském muzeu Rýmařov pod inventárním číslem 20605; D/695a s názvem Hrádek Rýmařov – stratigrafie.

⁸ Charakter a rozřídění horizontů aktivit ve fortifikovaném areálu se v průběhu výzkumu a následného publikování mění – více viz kap. 8.3. „Stavební vývoj, podoba fortifikace a vnitřní dispozice v jednotlivých fázích“. Seznam vzorků vychází z prvotních závěrů vytvořených v průběhu terénního výzkumu.

V letech 1980 – 1981 pokračovala devátá a desátá sezóna výzkumu na Hrádku, v severozápadním sektoru plochy. Pokračovalo se v odkrývání vrstev III. horizontu, obsahujících železářskou strusku, a průzkumu části centrální stavby (obj. 28 = konstrukce 14). V dokumentaci se hovoří o zahloubené stavbě náležící třetímu horizontu o rozměrech 5 x 5 m kamenohlinité konstrukce se vstupem z východu (objekt 97). Vcházelo se po schodech obložených dřevěnými prvky. Zánikový horizont stavby byl překryt planýrovací vrstvou mladší etapy III. horizontu. V publikovaných závěrech je ale zahloubený suterén vkládán do sídelních aktivit v ploše zaniklého Hrádku (Goš – Karel 2002, 28).

8.2 Stavební vývoj, podoba fortifikace a vnitřní dispozice Hrádku v jednotlivých fázích

Stavební vývoj Hrádku je v literatuře obecně rozčleňován na několik fází, jak je uvedeno v tabulce (I. – IV. horizont).

I. horizont	1. polovina 13. století	Pozdně hradištní fortifikace – hrádek
IIa. horizont	2. polovina 13. století	Jednopalácový městský hrad
IIb. horizont	Přelom 13/14. století	
III. horizont	1. polovina 14. století	
IV. horizont	2. polovina 14. století	

Tab. 1: Souhrnné roztřídění vývojových fází Hrádku podle V. Goše a J. Karla (2002)

V literatuře se běžně popisuje více vývojových etap, přičemž nejstarší se řadí do 1. poloviny 13. století (konstrukce 01). Uvádí se fortifikovaná plocha (25 x 35 m) obehnaná palisádou z kůlů umístěných ve žlábků. Součástí opevnění měl být val dochovaný pouze v západní části zkoumané plochy, který se využíval i v mladších etapách. Vnitřní zástavbu reprezentovala srubová stavba (konstrukce 02), situovaná v jižní části areálu o rozměrech 5,4 – 4,6 m, z níž se dochoval základový věnec s otisky po horizontálně uložených kůlech z listnatých dřevin. Jižně od stavby probíhaly dvě řady kůlových jamek ve směru JV – SZ interpretované jako dvojitá palisáda. Hmotnou náplň představovaly dva hřebíky bez hlavičky a dva malé zlomky výdutě z materiálu s příměsí tuhy. Bohužel dnes již tyto dva fragmenty nelze přiřadit ke konkrétnímu kontextu. Datační podporu by měly nést také dva hřebíky bez hlaviček, které však nepatří mezi chronologicky citlivý prvek. Taktéž dřevěné zpevnění vnitřní hrany příkopu je přisuzováno nejstarší fázi, s předpokladem využití i v mladších obdobích. Tento fakt opět nelze jednoznačně potvrdit s přihlédnutím k absenci jakékoliv materiálové skladby a

stratigraficky určeným vztahům. Předkládané argumentace a nálezová situace jednoznačně neprokazují přítomnost předlokační fortifikace.

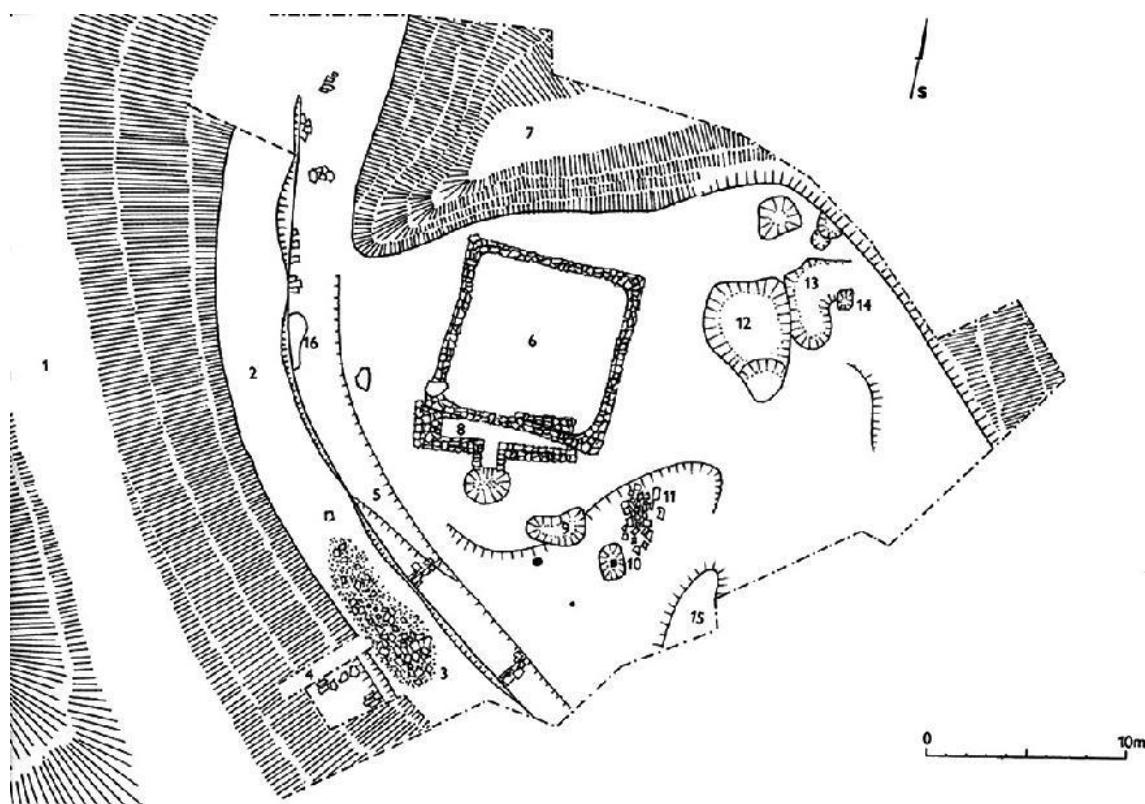
Druhá stavební etapa (horizont IIa) náleží 2. polovině 13. století a je označována za období vzniku správního střediska, resp. městského hradu s předpokladem existence lokovaného (případně opevněného) města. Opevněný areál obsahuje centrální stavbu na kamenné podezdívce čtvercového půdorysu o rozměrech 9 x 9 m (konstrukce 03). Šířka zdiva se pohybuje v rozmezí 0,62 – 0,8 m. Řádkované zdivo z lomového kamene je pojeno žlutou jílovitou hlínou. Severní obvodová stěna se zachovala v úrovni 0,12 m, zatímco jižní dosahovala výšky až 0,42 m. Destrukce v blízkosti konstrukce, která ji i částečně překrývá, obsahuje zuhelnatělé fragmenty dřev i přepálené hlíny. Patrová část byla pravděpodobně dřevohlinitého charakteru. V mladší literatuře se uvádí centrální palác jako součást první fáze městského hradu – IIa. horizont (Karel 2005), zatímco v nejstarším publikování je stavba zařazována do IIb. fáze, tedy do přelomu 13/14. století (Novák – Karel 1979, 55), případně do závěru 13. století (horizont IIa/IIb) (Goš – Karel 1992, 225). Problém časového zařazení souvisí s několika faktory. Při výzkumu nebyla využita kontextuální archeologie v kombinaci s vertikální stratografií. Většinu nálezů není možné zařadit do příslušného kontextu. Nejsou vyčleněny nálezy z planýrovací vrstvy předcházející výstavbě centrálního paláce, jež byla patrně druhotně přemístěna z neznámého místa. Proto dochází k promísení materiálové skladby (především keramického inventáře) zahrnující interval od 2. poloviny 13. století do 14. století. Centrální budova je někdy označována jako stavba věžovitého charakteru – tzv. Thurmhubel. Vzhledem k relativně subtilnímu základu s pletce zapuštěnou základovou spárou (maximálně 30 cm pod povrchem) je nepravděpodobné posazení dvou a více pater na kamennou podezdívku.

Podle autorů došlo ve stejné stavební fázi k rekonstrukci fortifikace v západní části, konkrétně dřevěné palisádě při západním valu, který měl být navýšen až 1,4 m nad úroveň terénu a dosahoval šířky 6 m. Vnější stěna valu byla upravena do dvou teras, plocha nižší terasy zpevněna kameny proti sesutí (konstrukce 04), na vyšší terase se podařilo rozlišit torzo kamenné zídky. Především v jižní partii opevnění se jednalo o konstrukci zachycenou v délce 7,5 m a šířce 1 m. Do areálu se vcházelo z východu branou napojenou mostem na Hradeckou fortnu (konstrukce 16), která vystřídala původní prostup ze severozápadu (konstrukce 15). Vnitřní stěna valu byla patrně zpevněna dřevěnými pilíři – konstrukce 05 (Goš – Karel 1992, 22). Hloubka příkopu dosahovala minimálně 4 m pod terén. Při výzkumu se v hradebním příkopu nedosáhlo úrovně

geologického podloží. Na základě jediného existujícího profilového plánu, který obsahuje souvislý řez areálu včetně planýrovacích souvrství, palisády a příkopu, se jedná o totožnou stavební fázi paláce a fortifikace. Podle V. Goše a J. Karla v horizontu IIa vznikl městský hrad. Město v této fázi postrádá kamennou hradbu. Autoři umístění Hrádku vně areálu města považují za jeden z dokladů starší existence fortifikace v porovnání s lokovaným městem. Vysunutý městský hrad je však častěji dokladem mladšího založení (více viz kapitola 8.3 Vztah Hrádku a města). Horizont IIa postrádá materiál v primárním uložení (Goš – Karel 2002, 23). Inventář opět nelze zařadit do kontextů a objektů souvisejících s předpokládanou fází zařazovanou do 2. poloviny 13. století. Podle dokumentace se na povrchu II. horizontu (2. polovina 13. století) vyskytuje 10 cm mocná humusovitá vrstva doplněná o železářskou strusku, bohatá na keramiku. Na II. horizont tedy dosedá v některých místech areálu souvrství IV. fáze (2. polovina 14. století), přestože se v literatuře objevuje informace o 1 m silné vrstvě oddělující III. a IV. horizont. Z výše uvedených informací nelze existenci Hrádku v první a druhé polovině 13. století bezezbytku prokázat.

Fáze IIb je považována za druhou etapu městského hradu, kdy dochází k úpravě centrální stavby a založení zlatnické dílny (konstrukce 06). Jedná se o období zahrnující přelom 13. a 14. století, kterému je přisuzován rozmach těžby a zpracování kovů na Rýmařovsku. Předpokládá se také rozvinutý obchod v souvislosti s hospodářským rozvojem města (doložen skleněnými poháry, kaolinovou keramikou aj.). Ve stejné době dochází k výstavbě městské hradby včetně Hradecké fortny. Povrch v areálu městského hradu byl mírně navýšen a srovnán. V planýrovacích vrstvách se nacházely fragmenty tavících mističek využívaných při zpracování zlata. Na základě interpretací situací zjištěných při výzkumu mělo být z vnější strany jižní obvodové zdi centrální stavby přistavěno hypokaustum (konstrukce 06) z masivnějších lomových kamenů pojených jílem. Zlatnická dílna je s touto konstrukcí často ztotožňována, jelikož se v destrukčních výplních našlo vysoké množství technické keramiky. Zhruba uprostřed jižní obvodové zdi pece vybíhá ústí široké 0,55 a dlouhé 0,8 m. Na ústí navazují dva kanálky o délce 3,6 m a šířce 0,6 m. Popsán je pouze východní kanálek s profilem ve tvaru V. Při ústí se rozkládala jáma, podle slovního popisu obdélníkového půdorysu, podle kresebné dokumentace ve tvaru oválu o rozměrech 0,72 x 0,88 x 1,52 m. Výplň tvořila šedá prachová hlína s vyšším obsahem uhlíků (Goš – Karel 2002, 24). V novější literatuře kamenná konstrukce není již interpretována jako hypokaustum, ale je označována za tzv. sušárnu, která byla zachycena na lokalitách v Sezimově Ústí a Mstěnicích (Goš – Karel

2002, 25). Stratigrafické souvislosti paláce a obdélné konstrukce nejsou jednoznačně určené. Mimo výše zmiňované jednotné fáze obou zděných staveb se setkáváme také s teorií o prvotní výstavbě centrální stavby, kterou po zániku vystřídala tavírna rudy (Goš

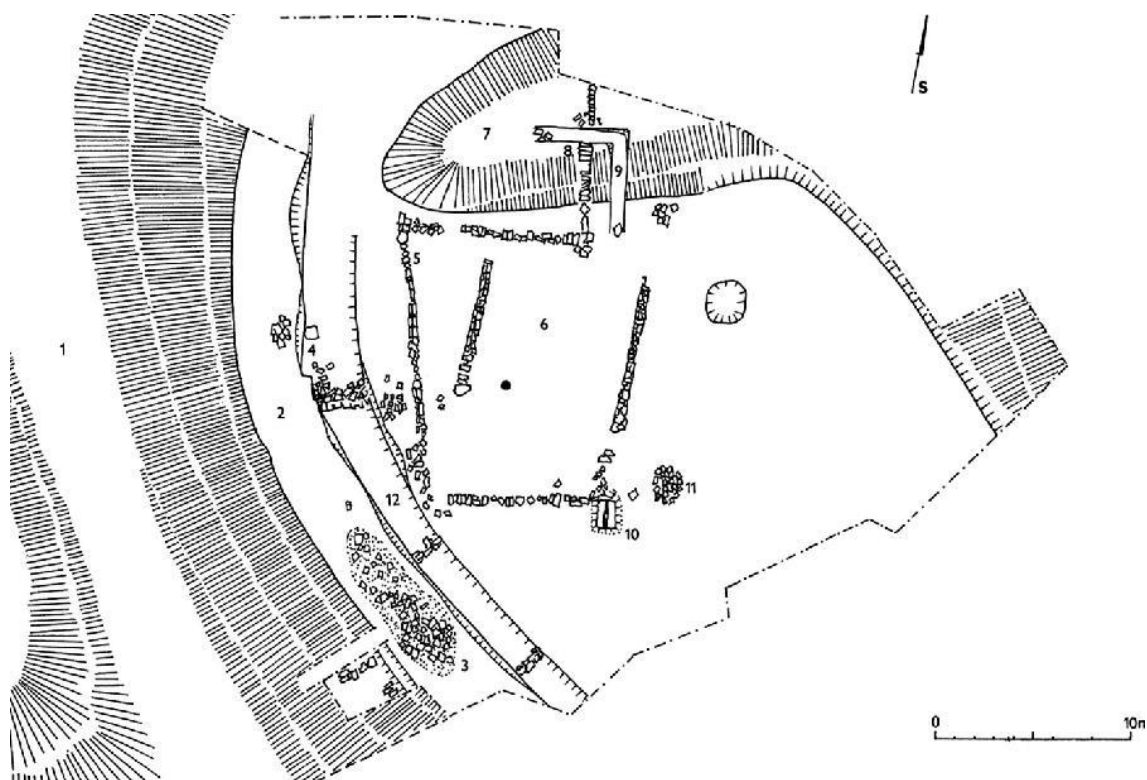

Obr 2: Půdorys hradního areálu v horizontu IIa (Převzato z Goš – Karel 2002)

– Karel 1992, 225). Z fotografické dokumentace i půdorysných plánů je možné vyčíst, že obdélná stavba o rozměrech 2,3 x 8,15 m je naopak starší než zdivo centrálního paláce, které ji porušuje. Při výzkumu nedošlo na základě analýzy souvrství k rozpoznání různých vývojových etap složené kamenné konstrukce. Nebyl veden řez a naopak došlo k odtěžování zeminy a provádění dokumentace pouze plošně. Kromě již zmiňované půdorysné situace nejsou k dispozici jiné prostředky k podpoře jednoznačné interpretace. Alternativu různých vývojových etap centrální stavby a "otopného zařízení" potvrzuje také odchylka půdorysné orientace.

Do IIb. fáze je zasazován komplex zahloubených objektů výrobního charakteru východně od centrálního paláce (konstrukce 07). Jáma nepravidelného oválného půdorysu mírně se zužující směrem k jihu dosahuje rozměrů 3,5 x 4,5 m a hloubky 0,5 m. Výplň se skládala z prachové hlíny s příměsí většího množství uhlíků a železářské strusky. Severně se nacházel shluk rudy s rezavou hlínou, zatímco východněji navazoval další objekt s půdorysem ve tvaru písmene V (součást konstrukce K7). Severovýchodní část dosahovala rozměrů 1,8 x 2 m, jihozápadní pak 1,8 x 3,5 m. Ve výplních objektů

byla obsažena železářská struska. Objekty výrobního charakteru souvisí s tavbou a zpracováním železa (Goš – Karel 2002, 24; Karel 2005). V místech soustavy výše popsaných objektů se nacházel soubor obsahující větší množství trojnožek s vnitřní tmavě červenou a červenohnědou glazurou a dutou tulejí. Jedná se o stolní keramiku raně

Obr 2: Půdorys hradního komplexu ve III. horizontu (převzato z Goš - Karel 2002)

novověké produkce. Stejný typ keramiky byl nalezen také v zánikových výplních objektů zařazovaných do 16. a 17. století při výzkumu na náměstí z roku 2013 (Kiecoň 2014). Přítomnost železářské pece v areálu Hrádku je nepravděpodobná vzhledem k riziku požáru a potřeby většího prostoru při manipulaci se surovinou. Vzhledem k novověkému charakteru inventáře nalezeného v zánikových výplních objektů č. 12 až 14 a dalších jmenovaných souvislostí se pravděpodobně jedná o pozůstatky aktivity prováděné po zániku hradního komplexu.

Jižně od centrální stavby se nachází další soustava objektů. V textových částech nálezové zprávy jsou datovány do III. horizontu (1. polovina 14. století), v literatuře se datace posouvá do přelomu 13/14. století (Goš – Karel 2002, 24). Jáma elipsovitého půdorysu s rozměry 1,7 x 1,3 m, vedena do hloubky 0,3 m, obsahuje ve svém dně obdélníkovou trámovou jamku (0,15 x 0,2 m). V její těsné blízkosti byla rozpoznána vrstva kamenné destrukce, která je přiřazovaná do souvislosti s dalším objektem nepravidelného půdorysu bez bližší interpretace. Oba objekty (konstrukce 08) se

rozprostírají na stejném místě, kde byly rozpoznány zbytky základového věnce srubové stavby – konstrukce 02 (zasazována do 1. fáze – 1. polovina 13. století), přičemž "sloupová/trámová jáma" při promítnutí půdorysů I. a IIa. horizontu vychází do středu severovýchodní obvodové zdi srubové stavby. Podobný typ sloupových jam ze 14. století (elipsovité výkopy s trámovou jámou uprostřed) byl zachycen například také v Opavě – Kateřinkách (Kolář 2014). Vzhledem k absenci využití vertikální stratigrafie je pravděpodobný vztah mezi jižní stavbou a soustavou jižně položených objektů (konstrukce 08). Vrstva kamenů interpretována jako pochozí horizont taktéž patrně souvisí s budovou, která má podle přerušení vstup situovaný ve východní obvodové stěně.

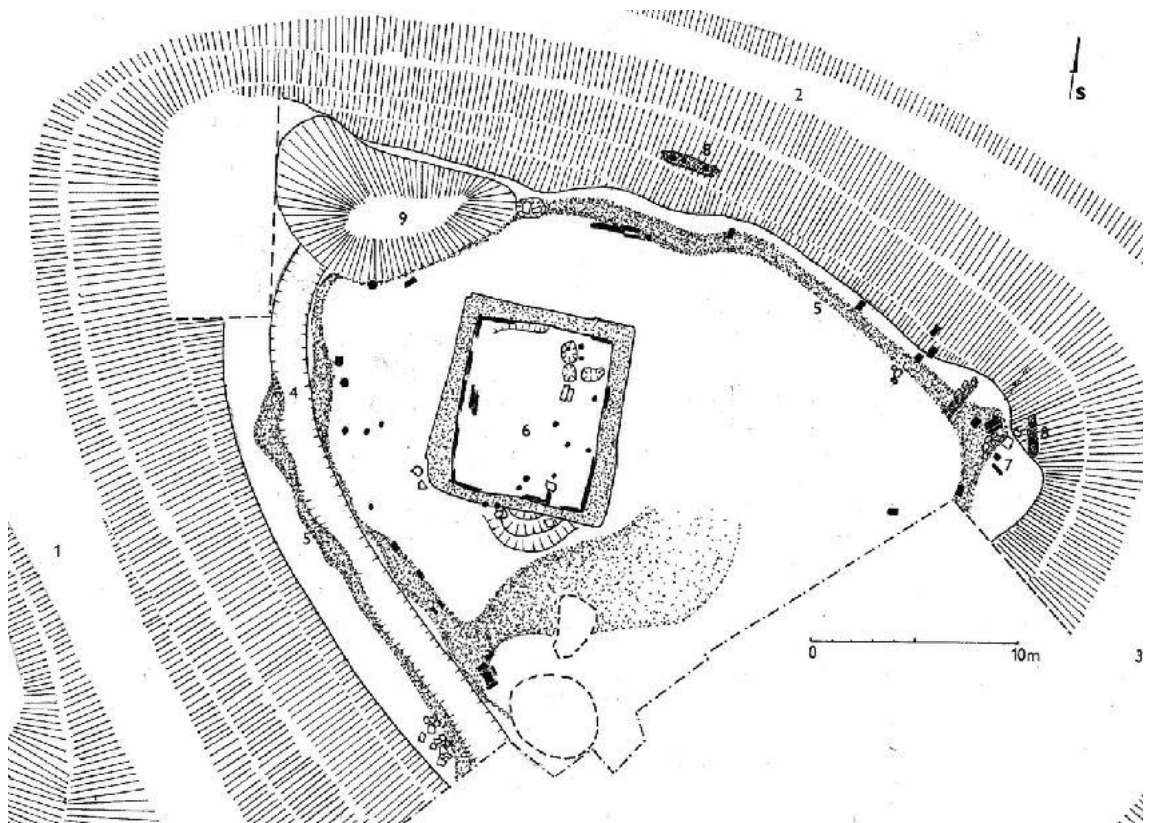
V severozápadní části areálu se podařilo rozkrýt základy objektu patrně výrobního charakteru, který je interpretován jako zlatnická dílna (konstrukce 10). Absence otopného zařízení, respektive zlatnické pece je vysvětlován možností využití přenosné pícky, známé od Agricoly v renesančním období. V půdorysném plánu je naznačené torzo kamenné zdi narušující val v délce 4 m na západní straně areálu. Stejně tak je znázorněn průběh severní a severozápadní partie příkopu přibližující se z východu k „dílně“ do vzdálenosti 3,5 m. Možnost sesutí stěn stavby po hraně příkopu a ignorování dalšího fortifikačního prvku (palisády, hradby) poukazuje na existenci "dílny" v mladší vývojové etapě, kdy je areál zvětšen v reakci na nově vzniklou fortifikaci města. Přítomnost zlatnické dílny ve zkoumaném prostoru se předpokládá především na základě přítomnosti četných nálezů technické keramiky se stopami nataveného zlata, včetně sporadických zlatinek na povrchu misek a fragmentech užitkových nádob. Samotné přiřazení účelu zpracování zlata ke konkrétním objektům je poněkud problematické. Podle V. Goše a J. Karla se většina nálezů technického charakteru soustřeďuje na jižní část lokality bez bližšího upřesnění. Přesto je za prostor stavby zlata označován objekt č. 16 v západní části areálu s kamennou západní zdí a udusanou podlahou (Goš – Karel 2002, 25). Proto je nutné se spoléhat na ústní sdělení J. Karla a textové části terénní dokumentace, případně na doposud nepublikovaný rukopis (Goš – Hrubý – Karel), poukazující na prostor, kde se rozkládá obdélná zděná konstrukce s „předpecní jámou“ (konstrukce 06) interpretovaná jako tavírna zlata.

III. horizont zahrnuje 1. polovinu 14. století. Povrch v blízkosti centrální stavby byl srovnán a obehnán nepravidelnou lichoběžníkovitou kamennou zídkou (konstrukce 11) dochovanou ve výšce 0,2 m a tvořící obdélný půdorys s chybějící severovýchodní stěnou vymezující plochu 13,8 x 9 x 8 m. Konstrukce neznámého účelu se v severovýchodním ukončení zalámuje k severu a pokračuje dále k městskému příkopu.

Tato část je narušena mladším liniovým výkopem. Proti teorii o otevřeném přístřešku s kamenným subtilním základem souvisejícím s centrální stavbou přistavěným v pozdější fázi (Goš – Karel 2002, 26) svědčí vychýlená orientace (ZSZ – VJV). Při jihovýchodním ukončení se podařilo nelézt torzo pece s otvorem a nístějí. Východně od konstrukce byla prokázána odpadní jáma o rozměrech 2 x 1,4 m s hloubkou 0,5 m. Oba objekty obsahovaly železářskou strusku dosahující velikosti až 13,5 m. Poslední objekt přisuzovaný 1. polovině 14. století pojímá shluk přepálené mazanice „v prostoru otopného zařízení“ (Goš – Karel 2002, 27). Destrukce nepravidelného oválného půdorysu o rozměrech 2 x 2 m se ovšem v plánové dokumentaci nachází v interiéru centrálního paláce. Mezi přepálenými mazanícemi byl nalezen mimo jiné také pražský groš Karla IV. Subtilní zděná konstrukce, železářská pec a odpadní jáma se struskou patrně souvisí se zpracováním železa po zániku Hrádku, destrukce je zase součástí zánikového horizontu první fáze centrálního paláce. Dosavadní teorie poukazují na možnost zaplnění severní části příkopu již na přelomu 13./14. století (Goš – Karel, článek o městském opevnění) nebo v první polovině 14. století (Goš – Karel 2002, 26). Fortifikační funkci tak převzal sousedící městský příkop (šířka 16 m a hloubka 4 m), do nějž ústil ze západu i z východu příkop Hrádku (Goš – Karel 2002, 26). K opevnění města došlo spíše až v druhé polovině 14. století (viz kapitola „Vztah Hádka a města“). Rekonstrukci prodělal i centrální palác, kdy kamenná podezdívka paláce měla být navýšena o několik řad drobnějšího lomového kamene (Goš – Karel 2002, 26). Předpokladem rekonstrukce spodní partie je nová výstavba patrové části, která není doložitelná. Destrukční přepálená souvrství červené barvy s vysokým obsahem uhlíků a se zuhelnatělými trámy náleží závěrečnému požárovému horizontu paláce. Pod destrukcí se nepodařilo zachytit žádné doklady stavebních aktivit. Zřejmě se tedy jedná o technologický prvek výstavby základu, kdy byly větší kusy lomového kamene využity ve spodní partii pro dosažení větší stability.

Získaný keramický soubor zahrnuje materiál ze 13. – 17. století⁹, což svědčí o promísení artefaktů z několika nálezových situací. Třetí horizont (1. polovina 14. století), jak je popisován v publikovaných závěrech, není možné na základě revize výzkumu potvrdit.

⁹ Jedná se především o jemně plavené trojnožky s vnitřní glazurou.

Obr 4: půdorys areálu v poslední IV. fázi

Poslední horizont spadající do etapy fungujícího Hrádku (IV. horizont) je zařazován do druhé poloviny 14. století a počátku 15. století (r. 1405). Zřícená torza starší dispozice byla převrstvena mocnou vrstvou strusky pocházející pravděpodobně z městských hutí, nacházejících se na dnešní Radniční ulici (několik desítek metrů západně od Hrádku). Opevnění tvrze ohraničovalo plochu 25 x 35 m. Oproti starším fázím se plocha areálu zvětšila. Dřevěné ohrazení tvořily svislé kůly propletené proutím a oboustranně omazané hlínou (konstrukce 12). Další řada trámků o průměru 0,15 x 0,1 m, případně 0,5 x 0,3 m zpevňovala palisádu zevnitř (Goš – Karel 2002, 28 – 29). V případě nálezu druhé řady mohutnějších kůlů se může jednat o ochoz, což dokazuje nález jednoho z kůlů v původní délce necelých 1,7 m¹⁰. Odpad z železářské výroby navýšil terén areálu o 1 m¹¹. Při planýrovacích pracích došlo k zasypání mírné prohlubně před valem a severozápadního průběhu příkopu Hrádku (konstrukce 13). Areálu dominovala dřevohlinitá částečně zahloubená (0,8 m pod úroveň terénu) budova – konstrukce 14 –

¹⁰ Ústní sdělení J. Karla.

¹¹ Podle kresebné dokumentace dosedá základový žlab centrální stavby ze IV. horizontu přímo na sníženou korunu a destrukční souvrství paláce ze starších fází, není naznačená žádná vrstva strusky oddělující nejmladší fázi od starších situací.

situovaná v porovnání se starším palácem více k jihu. Základový věnec vyplněný trámy (0,2 x 0,2 m) vymezoval prostor interiéru o rozměrech 6,4 x 8,4 m. Západní obvodová stěna dosahovala šířky 0,9 m, východní 0,8 m, jižní a severní nepřesahovala 0,6 m. Podlahu tvořily nepravidelně vyskládané valouny. Prostup ohraničený kulevými jamkami a kameny o šířce 2 m byl umístěn ve středu jižní obvodové zdi. Základový trámový věnec roubené stavby byl umístěn na povrch terénu bez jakéhokoliv zahloubení. Zvrstvená destrukce zachovaná v interiéru stavby obsahovala souvrství tvořené přepálenou mazanicí, uhlíky a také ohořelá prkna a kulatiny. V bázi se nacházelo větší množství obilí (minimálně 50 kg). Obsažený inventář zastupoval osteologický materiál, torza a fragmenty keramiky, kovové předměty včetně koňských postrojů. Mimo centrální dřevohlinitou stavbu se podařilo identifikovat zbytky lehkých přístřešků ve východní (v 19. století převážně odtěžené) části. Do prostoru se vcházelo východní bránou z prostoru dnešní Okružní ulice. Podařilo se zachytit ohořelé torzo jednokřídlých vrat se železnou závorou.

8.3 Vztah Hrádku a města

Město Rýmařov mělo být podle V. Goše a J. Karla lokováno v 70. letech 13. století, zatímco Hrádek byl založen jako fortifikace správního účelu již v první polovině 13. století. Podle publikovaných závěrů je vztah mezi oběma jednotkami zcela jasný. Hrádek je založen bez návaznosti na lokované město o půl století dříve v souvislosti s potřebou správy montánních aktivit v okolí a po založení města se přetransformoval na městský hrad zeměpanského města, respektive správní centrum v čele s fojtem nebo úředníkem. Tuto funkci fortifikovaný komplex zastával až do roku 1405, kdy podlehl společně s městem rozsáhlému požáru v důsledku markraběcích válek. Město na rozdíl od Hrádku bylo (i díky přízni markraběte Jošta) postupně obnovováno (Pinkava 1922; Goš – Karel 2002; Karel 2005).

Ke zjištění vztahu obou jednotek je důležité podrobit současné závěry konstruktivní kritice. O počátcích Rýmařova se nedochovaly žádné písemné prameny, včetně zakládací listiny. Historikové v první polovině 20. století předpokládají menší zemědělskou osadu, která se potvrdila archeologickým výzkumem v místech dnešní Bezručovy ulice (Pinkava 1922, Karel 2005). Předpokládaný újezd dokládají také fragmenty keramiky, nacházené v sekundárních polohách v mladších souvrstvích. Později se osídlení zemědělského (a montánního) charakteru transformovalo v lokované město. K otázce vzniku města s příslušnými privilegii mohou přispět pouze archeologické

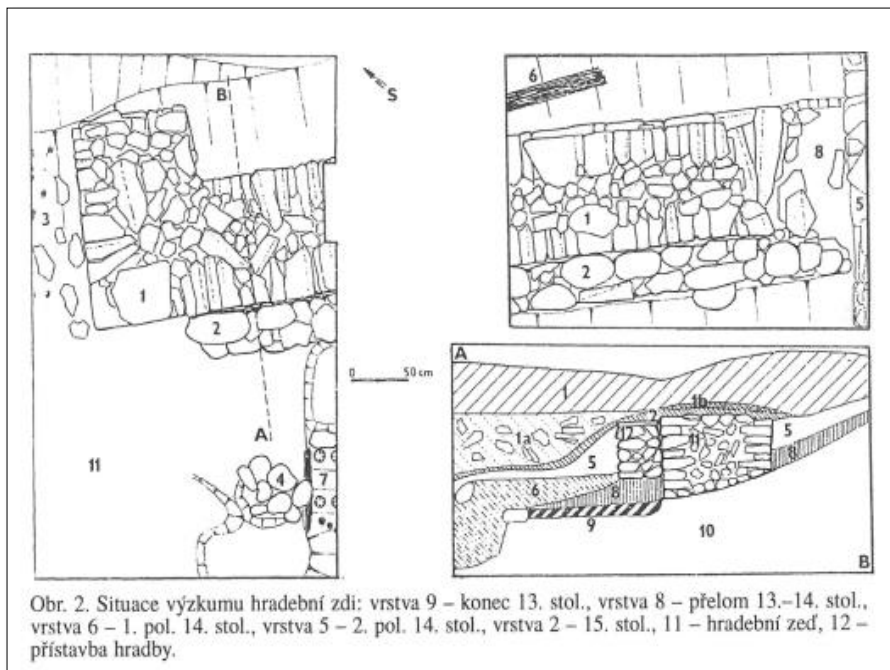
prameny. Nejstarší objekty související s vnitřním uspořádáním lokovaného města zachycené archeologickými výzkumy náleží 14. století (zlatnická dílna, opevnění – Karel 2005, suterén domu na Radniční ulici – Kiecoň 2014). Podle badatelů ale k této přeměně dochází v 70. letech 13. století, přičemž se opírají o možnou spojitost založení nedalekého hradu Strálku (80. léta 13. století) a také o archeologické nálezy z výzkumu v místě bývalého Burgetova statku (Husova ulice). V rámci několika sond se podařilo zachytit kamennou hradební zeď s Hradeckou fortanou. Podle materiálové skladby je kamenný fortifikační prvek zasazován na přelom 13./14. století. Logickým předpokladem je starší založení města obehnané tzv. polským plotem, tedy dřevěnou palisádou předcházející kamenné hradbě. Podle popisu je plot identifikován uhlíkatou černou vrstvou nalezenou pod základovou spárou hradby. V tomto případě se může jednat o pozůstatek žďáření¹² nebo dosyp výkopu pro zdivo. Datace kamenného opevnění města byla utvořena na základě souboru z vrstev 9 a 8 (viz Obrázek 1). Z předkládaného plánu je však evidentní zasazení zdiva do vrstvy 5, která zahrnuje keramiku z druhé poloviny 14. století (viz Obrázek 2)¹³. Z plánů a popisu situace¹⁴ vyplývá založení městské kamenné hradby v druhé polovině 14. století. Fortifikace však vznikala až po lokaci města, často i s výrazným odstupem¹⁵. Vzhledem k získaným informacím lze zařadit vznik Rýmařova do 1. poloviny 14. století, přičemž horní časovou hranici tvoří písemná zpráva hůzovského děkanství z roku 1351. Ve stejné době mohl být založen městský hrad opevněný vůči městu palisádou s ochozem a příkopem. Pravděpodobně až ve druhé polovině 14. století je město obehnáno kamennou hradbou, které předcházela s největší pravděpodobností příkop. Palisádu nelze jednoznačně prokázat, ale ani vyloučit. Hradní komplex reaguje na nově vzniklou městskou fortifikaci nahrazením stávajícího severozápadního branského systému prostupem ve východní partii opevnění a zasypáním severní části hradního příkopu. Nadále se využíval v této části jen příkop městský. Doposud není vyřešena otázka majetkové správy města ani Hrádku ve svých počátcích. Pokud bereme v úvahu písemnou zprávu z roku 1351, kdy je potvrzen charakter zeměpanského města, můžeme usuzovat i panovnické založení. Význam Rýmařova, projevující se relativně brzkým založením kamenné hradby, výši daní a vstřícností

¹² Stejná uhlíkatá vrstvička byla zachycena také u kostela Neposkvrněného početí Panny Marie ve Starém Městě u Bruntálu.

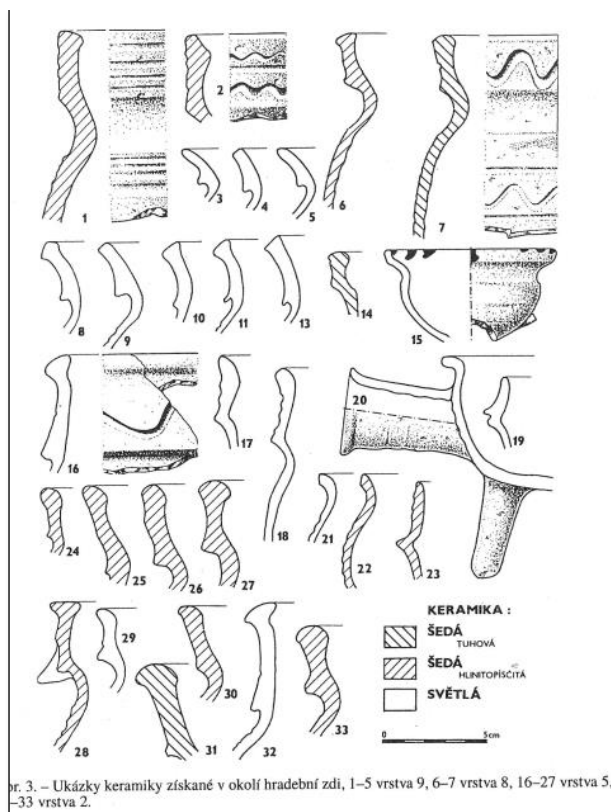
¹³ V. Goš a J. Karel odkazují na keramiku ze zánikového horizontu hradu Strálku, který je datován kolem roku 1320.

¹⁴ Publikované plány a popis situace korespondují se závěry z nálezové zprávy.

markraběte Jošta, vyplývá ze zdrojů drahých kovů a železa. Bylo v panovníkově zájmu vlastnit město i městský hrad. Až později (r. 1398) se Hrádek dostává do rukou zástavního pána Pročka z Wilberka a teprve roku 1583 pokleslo také město mezi poddanská, což může souviset s postupným vyčerpáním nerostných surovin.

Obrázek 5: Půdorys a profil Hradecké fortny a městské hradby, převzato z Goš - Karel 2002b)

Obrázek 6: Výběr z keramického inventáře z výzkumu Burgetův statek (Husova ulice), převzato z Goš - Karel 2002)

8.4 Vztah Hrádku a předlokační osady na Bezručově ulici

Prvotní tendence přisuzovat Hrádku správní funkci spjatou s těžbou v blízkém okolí Rýmařova vycházejí ze zařazení lokality do období 1. poloviny 13. století a nálezů předlokační osady na Bezručově ulici. Její uspořádání je vedeno bez urbanistického centrálního základu (náves, ulice) a obsahuje několik částečně zahloubených staveb hospodářského, obytného i výrobního charakteru (Goš – Karel 2003, 302). Při porovnání publikovaných datačních předpokladů je vztah Hrádku a osady minimálně pravděpodobný od svého prvopočátku. Po vybudování městské aglomerace význam sídliště postupně stagnoval, až došlo v průběhu 14. století k absolutnímu zániku (např. Goš – Karel 2003).

Výše zmíněné publikované informace naznačují společný vývoj fortifikace a osady ve 13. století s přesahem do 14. století. Výzkum na Bezručově ulici vycházel ze stejných metodických postupů, jako tomu bylo v areálu Hrádku. Zvyšuje se tím možnost promísení materiálu při exkavaci a při následném vyhodnocování mohlo dojít k mylným závěrům. Anomálie spojené s analýzou zjištěných situací dokazují různé interpretace v souvislosti s největší zjištěnou stavbou, kdy je nejprve považována za součást sídliště v 2. polovině 13. století (Goš – Novák – Karel 1985). Později interpretace popisuje trojprostorový dům zasazený do 14. století (Goš – Karel 2003, 299). Přes vzniklé nepřesnosti nelze popřít existenci osady před polovinou 13. století doloženou materiálovou skladbou keramiky s tuhovou příměsí, římsovitými okraji a typickou výzdobou, která se dochovala ve formě větších fragmentů podpírající primární umístění. Kromě archeologických pramenů se lze odkázat na ikonografii – mapa Janovického panství z roku 1747 obsahuje v místech Bezručovy ulice nápis „Locus ubi antea urbs“ (viz mapa 3). Na druhou stranu přítomnost trojprostorového domu a světlé keramiky sestavené z krupičkové hmoty s červeným malováním a další tvarové variability v zánikových výplních objektů dokládají přetrvávání sídliště na levém břehu Podolského potoka i ve 14. století. Pokud tedy Hrádek a lokované město mají období svého vzniku v první půli 14. století, osada nezávisle na obou objektech byla založena o sto let dříve a snad úzce spjatá s rýžováním zlata. Právní vztah mezi Hrádkem a osadou ve 14. století lze jen stěží definovat s absencí písemných pramenů. Přesto je vysoká pravděpodobnost hospodářského řízení ze strany fortifikace v době jejího správního charakteru ve 14. století.

9. Metodický způsob zpracování terénní dokumentace

Zpracování dokumentace z archeologického výzkumu z let 1969 – 1971 proběhlo nejprve pouze formou překreslování vybraných plánů a interpretací zjištěných situací. Neobsahuje seznamy ani popisy plánů, profilů, „vzorků“ a objektů. Z tohoto důvodu bylo nutné vytvořit nejprve seznam plánů, který zahrnuje také výčet profilů a zběžný popis. Číselná řada je nově vytvořena pro účely bakalářské práce, není tedy součástí fyzické podoby terénní dokumentace. Jak již bylo zmíněno, většina plánů pozbývá některé základní informace a není možné je zpětně analyzovat. Součástí příloh práce je také seznam objektů, který je vytvořen z prvotní ručně psané plánové terénní dokumentace, vyjadřuje přiřazení jednotlivých „vzorků“ ke konkrétním objektům. V průběhu výzkumu podle ústního sdělení J. Karla došlo k přečíslování některých objektů. V tomto případě není možné objekty sjednotit. Číselná řada seznamu objektů není kompletní. Chybí objekty, které nelze v dokumentaci dohledat. Stejný postup byl zvolen při tvorbě seznamů „vzorků“, jenž kromě příslušných objektů pojímá také stručnou charakteristiku souvrství, které je ve „vzorku“ obsaženo. Již v dokumentaci je přiznána výměna keramického materiálu v rámci různých „vzorků“ (př. „3 zlomky ze vzorku 133 přiřazeny ke vzorku 192“) bez přímé vazby. Charakteristika je částečně omezena nečitelností některých ručně psaných slov nebo textů v dokumentaci. V práci je akceptováno prvotní označení souvrství trojmístným číslem „vzorku“ jak při analýzách inventáře, tak v rámci zpracování dokumentace (tzn., že pojem stratigrafická jednotka v tomto případě nahradilo slovní označení „vzorek“).

V terénní dokumentaci je možné vybrat několik půdorysných a profilových plánů s výpovědní hodnotou. Vybraná kresebná dokumentace je v několika případech převedená do digitální podoby s příslušnými úpravami a je taktéž součástí příloh práce. Výškové hodnoty jsou pouze relativní (absolutní hodnoty nelze zpětně dohledat). Pro možnosti vytváření matic jsou v takto zpracovaných plánech nově použity názvy struktur, čísla objektů nejsou zanesena z důvodu nepřesné interpreta a popisu. Může tak docházet k záměně nebo nerozpoznání.

10. Vývoj bádání v oblasti středověké keramiky

Průlomovou prací v oblasti analýzy vrcholně středověké keramiky v Čechách a na Moravě se stala syntéza V. Nekudy a K. Reichertové (1968). Vzhledem k současným standardům rozboru zmíněné produkce lze práci chápat jako základní přehled. Vybraný

inventář se však soustředí na omezený výběr situací, často bez dostatečných náleзовých okolností, proto nevyhovuje dnešním nárokům úrovně zpracování. Dosavadní stav bádání v oblasti keramické produkce je v jednotlivých regionech různý. Významného posunu dosáhla oblast severních Čech, kde na základě častých záchranných výzkumů v historických jádrech měst a feudálních sídel bylo možno analyzovat relativně rozsáhlejší inventář a vytvořit základní typologii keramiky a jejích dílčích částí (např. Zápotocký 1978, 171 – 238; Zápotocký 1979; Gabriel – Smetana 1983, 119 – 138). Postupy zahrnující důraz na rozlišení keramických tříd byly zavedeny také ve východních Čechách (Wolf 2002; týž 2006).

V pražském prostředí je paradoxně mnohem lépe zpracovaná keramika raně středověké tradice (např. Pavlů 1971; Boháčová 1993, 508 – 517) v porovnání s vrcholně středověkou produkcí (Boháčová 1991, 115 – 137).

Pokroku dosáhlo zpracování v západních Čechách díky deskripčnímu systému KLASIFIK, který byl dále aktualizován do podoby databáze KERAMIK a následně zjednodušen v systému KLASIKER, dostupnému v programu Microsoft Access. Databáze zahrnuje zboží z období raného i vrcholného středověku, raného novověku s přesahem do 19. století a pracuje také s kvantifikací materiálu a statistikami, včetně zařazování konkrétních druhů materiálu do specifických náleзовých situací (Vařeka 1998, 123 – 124; Nováček – Teutor 2003; Čapek 2010; Nováček a kol. 2010).

Vysoká úroveň postupů vyhodnocování keramiky je dosažena také v jihomoravském prostoru. Jedná se o oblast velkomoravských center s větším množstvím rozsáhlých archeologických situací (Unger 1987; Poláček 1995, 131 – 195; Macháček 2001). Rozsáhlejší, ale hlavně četné záchranné výzkumy v centru Brna umožnily zpracovat zase soubory vrcholně středověké keramiky. V práci J. Pešky a J. Procházky (2007) se podařilo vyhodnotit početnější soubor z různých sídelních struktur a vytvořit tak pomocí aktuálních metod rozboru nadstandardní deskripční systém (včetně morfologie a typologie), a tím i kompletní analýzu keramiky od 12. do počátku 14. století, kterou lze za určitých okolností aplikovat na celou etapu 14. století a počátek 15. století. Autoři navazují na dílčí práce vznikající při zpracování konkrétních lokalit (např. Měřínský 1982, Unger 1984, Měřínský – Unger 1987 aj.), přičemž poukazují na shodné prvky jihomoravské, středomoravské a severomoravské keramiky. V této souvislosti se přiklánějí k hypotéze o možném postupu inovací „kolonizační“ keramiky od Brněnské oblasti dále na sever, přičemž jsou rozpoznatelné prvky rakouského původu (Peška – Procházka 2007, 171).

Na základě rozdílného výpalu a tvarové variability byly na Moravě rozčleněny další dílčí celky výrobní tradice, mimo již zmiňovaný jihomoravský okruh se jedná například o moravskotřebovskou tradici (Bolina – Němcová – Šlězár 2008).

V rámci severomoravského výrobního okruhu, který popsal a odlišil nejprve V. Goš (Goš 1977; týž 1991), dochází od 70. let k vytváření prvních studií týkajících se vyhodnocování keramického materiálu, kdy jsou popsány základní tvary, včetně typologických tříd vycházejících z postupů výroby, charakteru těsta, případně způsobu obtáčení/vytáčení, typu výzdoby, apod. (Bláha 1980, týž 1982, týž 1985, Bláha – Sedláčková 1998). Za tvůrce této metody lze považovat Z. Smetánku (1973), který pracoval s jednotlivými skupinami tvarů. Někteří autoři se v této době soustředí na jemnější nuance deskripce jednotlivých částí nádob. Například V. Goš se kromě vyčlenění tvarové variability (hrnce, mísy, zásobnice, džbány, pokličky, technická keramika aj.) orientoval také na typologii okrajů nejčastěji se vyskytujících bezuchých hrnců pro 10. – 13. století (Goš 1977). Až na několik výjimek je deskripce obecně zaměřena na základní popis nálezové situace s katalogem bez bližší analýzy keramického inventáře a vytvoření komplexnější syntézy (Bláha 1982, týž 1985). V některých případech však není opomenuta důležitá složka typologie okrajů, kterou do schématu rozboru severomoravské keramiky zahrnul P. Michna (1980) v práci zabývající se vrcholně středověkými částečně zahloubenými obytnými stavbami v Uničově. Také v rámci typologie zásobnic na příkladu souboru ze zahloubených sídelních objektů v Mohelnici a Rýmařově je kladen důraz na profilaci okrajů (Goš – Karel 1979, 291 – 294). Konečnou verzi keramických tříd pro severní Moravu, rozlišenou na skupiny A – D včetně dílčích částí, vytvořil P. Šlězár na základě inventáře z Litovle (Šlězár 2008, 176 – 181).

Všeobecně jsou přijímány závěry o přežívání pozdně hradištních tradic v keramice označované jako „kolonizační“ vyskytující se od druhé poloviny 13. století, kterou vydefinoval pro severomoravský výrobní okruh V. Goš (1977; týž 1991, 191). Jasně odlišení vrcholně středověkých typů od raně středověké keramiky se nadále rozvíjelo (např. Unger 1984, Michna 1980) v souvislosti s „historickou“ archeologií, tedy tendencemi spojení ekonomických a strukturálních změn s technologickými inovacemi. V období 13. století šlo především o velkou kolonizaci a s tím související příchod německého obyvatelstva (Peška – Procházka 2007, 170).

Zvláštní pozornost se věnovala specifickému typu loštické keramiky, kterým se zabýval V. Goš v rámci výzkumu v Lošticích a v Mohelnici (Goš 1983). Tato keramika,

typická kovovým leskem, červenohnědou barvou a četnými puchýřky, se projevuje také ve své starší formě tzv. protoložtické keramiky zařazované do konce 14. století a počátku 15. století (Goš 1983, 204 – 205; Šlězár 2008, 176).

11. Metodický způsob zpracování inventáře

Soubor získaný archeologickým výzkumem v Rýmařově (trať Hrádek) zahrnoval především keramický inventář (převažuje kuchyňská keramika, doplněná o keramiku technickou (mističky využívané při zpracování zlata). Kovový inventář zastupují především kuté hřebíky, šipky, různá kování, klíč a v neposlední řadě také dvě mince. Kolekci doplňují nálezy fragmentů skleněných číší, dřevěné a kostěné artefakty.

Předmětem zájmu je materiál zařazovaný do 14. a počátku 15. století¹⁶. Tedy do etapy, kdy zde stával fortifikovaný jednopalácový hradní komplex. Větší část kolekce vzhledem k nestandardním postupům při archeologickém výzkumu nelze zasadit do kontextu nálezových okolností, včetně určení konkrétní stratifikované vrstvy či objektu. Z tohoto důvodu do syntézy struktur bude zahrnován pouze materiál s předpokladem možného přiřazení ke konkrétnímu objektu, resp. struktuře (např. zásyp příkopu, blízké okolí a interiér budov apod.). Zpracovávaná kolekce je poznamenána možnými intruzemi z druhotných planýrovacích vrstev vyzvedávaných z neznámého prostoru. Stejně tak došlo k promíchání artefaktů při nedokonalém vyzvedávání mechanicky odstraňovaných vrstev. Na základě výše zmiňovaných faktů se výběr souboru pro syntézu struktur zaměří na skupinu nálezů náležících „vzorkům“ s nejnižší pravděpodobností kontaminace okolních vrstev a zároveň s nejvyšším možným zastoupením chronologicky citlivých předmětů. Stejně jako v případě práce s dokumentací, také při zpracovávání materiálu zůstane zachován pojem „vzorek“ namísto stratigrafické jednotky.

Vzhledem k charakteru materiálu je využito deskripčního systému M. Pešky a J. Procházky (2007), který se opírá mimo jiné také o starší vyhodnocení v pracích J. Macháčka (2001) a K. Nováčka (2000, 2004). V souvislosti s těmito pracemi je proveden také seznam inventáře vycházející s inventarizačního systému BACH, jenž je v aktualizované podobě v současné době využíván Městským muzeem v Rýmařově¹⁷.

¹⁶ Soubor obsahuje materiál zasazovaný do intervalu 13. – 20. století, práce se zaměřuje na vybraný úsek středověké produkce, mladší artefakty jsou vyňaty ze seznamu inventáře.

¹⁷ Díky vstřícnosti ze strany muzea bylo možno získat extrahovaná data z interní databáze, která zahrnují veškerý nálezový fond ze zkoumaného prostoru, včetně artefaktů, zastupujících mladší souvrství vznikající po destrukci hradního areálu. Veškerá data jsou součástí digitální přílohy bakalářské práce.

Extrahovaná data jsou následně vyhodnocena. Na základě standardních postupů datování (viz níže) jsou jednotlivé položky inventáře rozříděny a vymezený výběr kusů, zařazených do období 14. a počátku 15. století, zanesen do souboru programu Microsoft Access, který je součástí přílohy bakalářské práce. Struktura inventarizace je přizpůsobena okolnostem prováděného výzkumu a následnému zpracování. Kromě jednotného identifikačního čísla archeologické materiálové náplně z lokality Hrádek je uvedeno inventární číslo. Následuje číslo vzorku, tedy označení skupiny materiálu náležící jedné „stratigrafické jednotce“¹⁸, počet kusů, materiál, ze kterého je předmět vyroben, a základní pojmenování předmětu. Pokud se jedná o zdobenou keramiku, je typ a podoba dekoru popsána v následném sloupci. Tabulka je zakončena typologickou třídou vycházející ze standardního formátu (viz níže) a dalším popisem, do nějž jsou zaznamenávané charakterové znaky nesouvisející s předchozími charakteristikami, jako je například přítomnost tuhy a slídy v těstě, engoba, stopy po podsypu a odřezání u den, případně konkrétní typ okraje apod. Některé nálezy, zanesené do interního muzejního inventáře jako artefakty náležící první polovině 14. století, nesou znaky raně novověké produkce. Typickým příkladem jsou trojnožky červené barvy z jemně plavené hlíny s vnitřní červenohnědou glazurou, vytáčené a oxidačně vypálené. Trojnohé pánve známe také jako Dreifussy nejsou v keramických souborech příliš časté. Běžně se objevují od 14. století (Unger 1984, 394; Nekuda, 1985, 109). Ovšem tyto tvary spojené s výše jmenovanými charakteristickými znaky se vyskytují až v období raného novověku (srov. Kiecoň 2014, tab. 8.2.; týž tab. 17.1). Artefakty mylně zařazené do zkoumaného období jsou vyjmuty z inventáře.

Základními prvky vyhodnocování keramiky jsou morfologické a technologické charakteristické znaky. Souhrn těchto prvků tvoří typologické třídy jako součást deskripce a vyhodnocení keramických zlomků, torz i celých nádob. Jelikož se jedná o keramiku vrcholně středověkou bez starších pozdně hradištních tradic, nelze vysledovat výraznější změnu technologického postupu. V této souvislosti jsou ve zkoumaném inventáři zastoupeny třídy skupiny B, C a D, případně jejich dílčích částí. Skupina B je nejčastěji přiřazována do druhé poloviny 13. století jako tzv. kolonizační keramika (např. Šlězár 2008, 176). Vzhledem k charakteru těsta i výrobního postupu lze skupinu B aplikovat na tvary vyskytující se v celém průběhu 14. století, kdy se ve stále větší míře

¹⁸ Užitý pojem stratigrafická jednotka nelze vnímat v současném měřítku. V tomto případě se může jednat o vrstvu, objekt i konstrukci. V dokumentaci nejsou tyto pojmy zcela rozlišené.

využívá pomalu rotující, ručně poháněný hrncířský kruh. Severomoravský výrobní okruh obsahuje formu tzv. krupičkové keramiky světlých odstínů barev (C1 – C4) s dokonalejším obtáčením až vytáčením a tvrdým výpalem v oxidačním prostředí (srov. např. Bláha 1977, Goš 1977, Šlězár 2005, týž 2008). Ve větší míře se objevuje také ve zkoumaném souboru, a to u džbánů a hrnců, případně pokliček, tedy v případech nejčastěji zastoupených tvarů (viz níže). Poslední zastoupenou je keramická třída D, která se vyznačuje příměsí tuhových „granulek“ a strupatým povrchem.

Základní pojmenování tvarů nádob, případně typologie okrajů, den a výzdoby vychází především ze Slovníku K. Sklenáře (1998), respektive P. Michny (1980) či M. Zápotockého (1979). Užití terminologie, názvosloví a číselné označení typů, resp. skupin a variant s příslušnými odkazy na konkrétní předměty čerpají z deskripčního systému M. Pešky a R. Procházky (2007). Práce nepozbývá ani výčet nálezů pro podporu datačních závěrů (například mince, části palných zbraní, apod.).

Skupina tříd B – kolonizační keramika 13. a 14. století		
Třída B1	Barva	Světle šedá až černošedá
	Materiál	Jemně plavený, pouze sporadicky se objevuje jemný písek o velikosti zrn menší než 1 mm
	Technologie	Tvrdý výpal v redukčním prostředí
	Fabrikace	Dokonalejší obtáčení
	Poznámka	Na lomu je střep světle šedé barvy, povrch hladký
Třída B2	Barva	Šedá až středně černošedá
	Materiál	Jemně plavený, pouze sporadicky se objevuje jemný písek o velikosti zrn menší než 1 mm
	Technologie	Tvrdý výpal v redukčním prostředí
	Fabrikace	Dokonalejší obtáčení
	Poznámka	Leštěný povrch
Třída B3	Barva	Šedá
	Materiál	Jemně plavený, pouze sporadicky se objevuje jemný písek o velikosti zrn menší než 1 mm, vysoký obsah slídy
	Technologie	Tvrdý výpal v redukčním prostředí
	Fabrikace	Dokonalejší obtáčení
Třída B4	Barva	Světle šedá, šedá až středně černošedá
	Materiál	Ostrívo tvoří písek o velikosti zrn menší než 3 mm, kolem 1 mm. Zrnka hustě vystupují na povrch
	Technologie	Tvrdý výpal v redukčním prostředí
	Fabrikace	Dokonalejší obtáčení
Třída B5	Barva	šedohnědá až hnědá
	Materiál	Jemně plavený, pouze sporadicky se vyskytuje jemný písek o velikosti zrn menší než 1 mm
	Technologie	Tvrdý výpal v redukčním prostředí
	Fabrikace	Dokonalejší obtáčení
Třída B6	Barva	Šedá, vnitřní stěna světlá, vnější tmavší
	Materiál	Jemně plavený, pouze sporadicky se vyskytuje jemný písek o velikosti zrn menší než 1 mm,

		v plaveném materiálu se vyskytují zrna horniny o velikosti 3 - 4 mm
	Technologie	Tvrký výpal v redukčním prostředí
	Fabrikace	Dokonalejší obtáčení
	Poznámka	Měkký materiál, na lomu světlá barva
Třída B7	Barva	Šedá až středně černošedá
	Materiál	Hrubé ostřívo, běžně písek do 3 mm
	Technologie	Tvrký výpal v redukčním prostředí
	Fabrikace	Dokonalejší obtáčení
	Poznámka	Na povrchu se objevují puchýřky a praskliny
Třída B8	Barva	Zelenošedá
	Materiál	Jemně plavená, ostřívo tvoří písek do 1 mm
	Technologie	Tvrký výpal v redukčním prostředí
	Fabrikace	Dokonalejší obtáčení
	Poznámka	Střed je světle až tmavě červený
Třída B9	Barva	Červená až červenohnědá
	Materiál	Hrubé ostřívo, běžně písek do 3 mm
	Technologie	Tvrký výpal v redukčním prostředí
	Fabrikace	Dokonalejší obtáčení
	Poznámka	Tvrký a křehký materiál

Tab.: Skupina keramických tříd B

Na základě výše zmíněných postupů byla vytvořena relativní chronologie, přičemž je důležité zdůraznit problém se zařazením materiálu do stratigrafických souvislostí. Přesto můžeme vytvořit interval trvání hradního komplexu s podporou relativní chronologie sestavené na základě analýzy přítomné hmotné kultury. Jak již bylo zmíněno, v souboru se nenachází keramika s pozdně hradištní tradicí (např. přítomnost tuhy, absence typologické třídy A... apod.). Neméně důležitým datačním prvkem jsou nálezy mincí pražského groše a parvu (1300+). Jsou jedinými zástupci možné podpory pro absolutní dataci.

Skupina tříd C – „kolonizační“ keramika 14. století krupičkovitá, červeně malovaná keramika		
Třída C1	Barva	Žlutá, může mít i odstíny bíložluté, šedožluté
	Materiál	Ostřívo tvoří písek o velikosti zrn menší než 3 mm, nejčastěji kolem 1 mm, zrnka hustě "krupičkovitě" vystupují na povrch
	Technologie	Tvrký výpal v oxidačním prostředí
	Fabrikace	Dokonalejší obtáčení
	Poznámka	Vyskytuje se sendvičový efekt, červené malování
Třída C2	Barva	Světle červená, může mít i odstíny tmavší červené a růžové
	Materiál	Ostřívo tvoří písek o velikosti zrn menší než 3 mm, nejčastěji kolem 1 mm, zrnka hustě "krupičkovitě" vystupují na povrch
	Technologie	Tvrký výpal v oxidačním prostředí
	Fabrikace	Dokonalejší obtáčení
Třída C3	Barva	Žlutá, může mít i odstíny bíložluté, šedožluté
	Materiál	Ostřívo tvoří písek o velikosti zrn menší než 3 mm, nejčastěji kolem 1 mm
	Technologie	Tvrký výpal v oxidačním prostředí
	Fabrikace	Dokonalejší obtáčení až vytáčení
Třída C4	Barva	Bílá, někdy světle béžová

	Materiál	Ostřívo tvoří písek o velikosti zrn menší než 3 mm, nejčastěji kolem 1 mm, zrnka hustě "krupičkovitě" vystupují na povrch
	Technologie	Tvrký výpal v oxidačním prostředí
	Fabrikace	Dokonalejší obtáčení až vytáčení
	Poznámka	Keramika může obsahovat i červené malování

Tab.: Skupina keramických tříd C

Skupina tříd D – keramika z druhé poloviny 14. a 15. století		
Třída D1	Barva	Tmavě červenohnědá, odstíny hnědé až béžovo - hnědé
	Materiál	Ostřívo tvoří písek a tuha o velikosti zrn menší než 3 mm, nejčastěji kolem 1 mm, náznaky slinutí, strupatý povrch
	Technologie	Velmi tvrdý výpal
	Fabrikace	Dokonalejší obtáčení
Třída D2	Barva	Šedá až černošedá
	Materiál	Ostřívo tvoří písek a tuha o velikosti zrn menší než 3 mm, nejčastěji kolem 1 mm, náznaky slinutí, strupatý povrch
	Technologie	Velmi tvrdý výpal
	Fabrikace	Dokonalejší obtáčení
	Poznámka	Obsahuje puchýřky a praskliny

Tab.: Skupina keramických tříd D

12. Analýza struktur

Rozbor inventáře se soustředí pouze na „vzorky“, u kterých je nejméně pravděpodobná materiálová příměs z jiných, datačně a typologicky nesourodých struktur. Syntézu komplikuje promíchání artefaktů z výplní více vrstev a objektů. Z tohoto důvodu je analyzován omezený počet vzorků. Výběr se měl orientovat na několik základních situací:

1. Nejstarší planýrovací vrstva (1. polovina 13. století) předcházející jednopalcovému hradu. Stejně jak zmiňují V. Goš a J. Karel (2002, 24), také z dokumentace vyplývá, že se jedná o promísený soubor bez možnosti určení konkrétních artefaktů v primárním uložení. Stejný problém lze nalézt v případě centrálního paláce s kamennou podezdívkou a jeho destrukčních horizontů. Z tohoto důvodu není do syntézy zapojen materiál náležící podle publikovaných závěrů do 13. století.
2. Další důležitou strukturou je hradní příkop, jehož severní a severozápadní část měla pozbýt funkci v souvislosti s výstavbou městského opevnění a vymezuje tak etapu samostatné fortifikované jednotky a zahrnutí městského hradu do systému pevného městského opevnění. S touto etapou taktéž souvisí vznik (70. léta 13. století) a vývoj města (včetně zřízení kamenné hradby). Městský příkop nebyl

v rámci výzkumu rozkryt, Není tudíž příležitost srovnat materiál ze zánikových výplní obou fortifikačních jednotek.

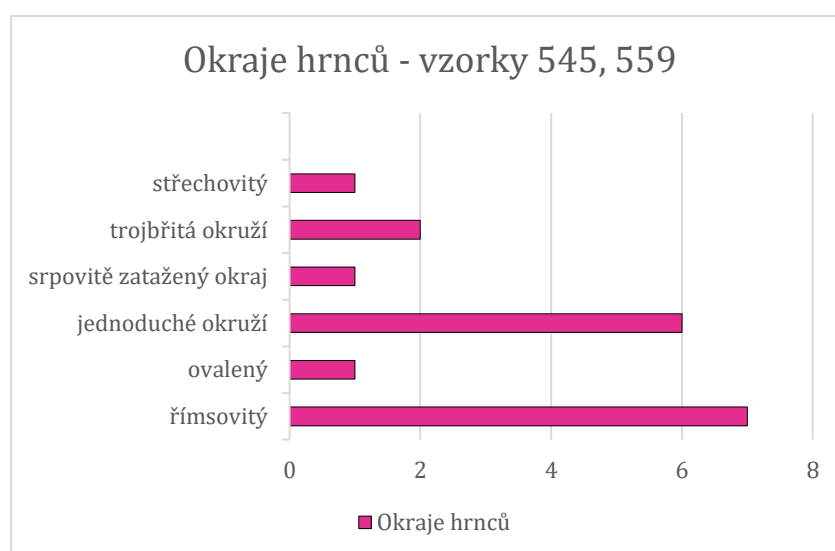
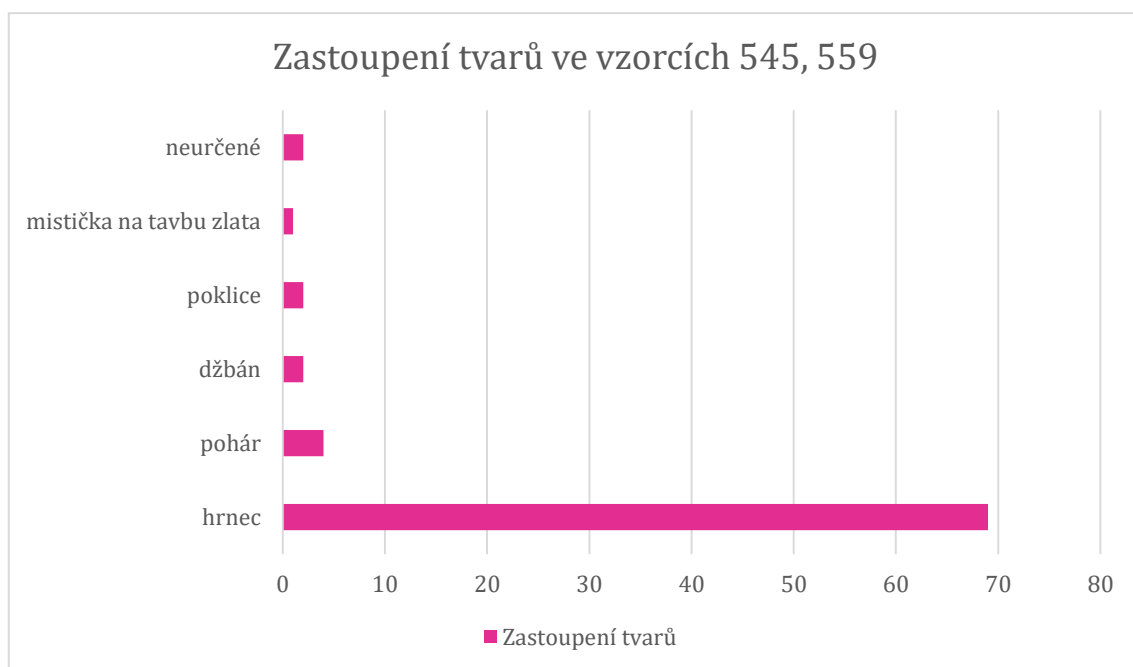
3. Neméně důležitou etapou je období zpracování zlata v areálu Hrádku, zastupující vzorek č. 487. Zlatnická dílna, respektive tavírna je identifikovaná na základě nálezu četné technické keramiky (mističek) využívané ke zpracování suroviny. Podle dosavadních závěrů se jedná o etapu přelomu 13. a 14. století, kdy stále přetrvává centrální palác.
4. Poslední zásadní etapou, která je předmětem zájmu v rámci zkoumaného materiálu, je závěrečná zániková fáze, připisovaná požáru v roce 1405, který měl zasáhnout Hrádek s centrální budovou bez nároku na obnovení.

Rozbor se nedotýká konkrétních menších objektů z důvodu pravděpodobné kontaminace materiálové skladby. V některých případech navíc není možné ztotožnit objekt s jeho výplní. Některé „vzorky“ zastupující zánikovou výplň neobsahovaly žádný materiál. Naproti tomu jsou k výčtu připojeny dvě mince a materiál související s branským systémem.

12.1 Severní partie hradebního příkopu – vzorky 537, 545, 559

Zkoumané souvrství vyplňuje střední a spodní partii severní části hradního příkopu, který byl později zasypán, a jeho funkci nahradil příkop městský. Výzkumem se nepodařilo zachytit geologické podloží, souvrství se skládalo z šedé prachové písčité hlíny s vysokým obsahem mazanice, uhlíků a organických zbytků dřev. Jedná se o výplň příkopu z první fáze fortifikace. „Vzorky“ byly vybrány na základě jejich nižšího umístění a tím snížení rizika kontaminace materiálu z mladších kontextů.

Nejčastěji vyskytujícím se tvarem nádob v keramickém středověkém inventáři jsou hrnce, které jsou součástí stolní keramiky. Tyto nádoby jsou typické svým rovným dnem a různě baňatou výdutí, na niž je nasazeno nízké hrdlo s profilovaným okrajem (Nekuda – Reichertová 1968, 55).

V souboru je přítomno 68 zlomků, větších torz hrnců a celých nádob. Z množství zastoupených druhů lze identifikovat bezuché hrnce. Jedná se o tvary soudkovitých hrnců, v některých případech s výraznějším lomem pod hrdlem, méně pak vejčité hrnce. Převažují lehce vyhnuté římsovité okraje (varianta 23.01.05). Četněji zastoupená jsou také jednoduchá okruží (varianta 25.01.01), méně pak trojbřítá okruží (varianta 25.01.01), která se vyskytují v převážné většině u hrnců s vejčítým tělem. Stejně formy profilace okrajů se vyskytují hojně na širokém území, včetně všech přiléhajících oblastí severomoravského výrobního okruhu (např. Bláha 1977, 16). Častý výskyt lze sledovat také například na hradech Opavského vévodství (Kouřil – Prix – Wihoda 2000, 49) a v oblastech, které ve 14. století připadaly Dolnímu Slezsku (Jánský vrch – Goš 2016, 42

– 43). Ojediněle se vyskytuje ovalený (varianta 18.02.01) a střešovitý okraj (varianta 11.01.01). Výzdobu reprezentují průběžné pásy čtverečného radélka na okraji a v podhrdlí, vodorovné rýhy a vlnovka u nádob s římsovitými okraji, dále dvě řady radélka ve žlábků, svazky vodorovných rýh nebo žlábků. Přítomné jsou také vývalky v kombinaci s rýžkami nebo žlábků. Neméně jsou zastoupeny samostatné žlábků, případně dvě vlnovky v kombinaci s horizontálními rýžkami.

V počtu několika málo exemplářů se dochovaly také větší fragmenty pohárů. Jedná se o nádobu přizpůsobenou svému účelu. Tělo je štíhlé a hrdlo rozšířenější. Ve 13. století se vyskytují v malém množství s válcovým tělem a čtyřlístkovým ústím (Nekuda – Reichertová 1968, 55). Ve zkoumaném materiálu se objevují vejčité štíhlé tvary vyráběné z krupičkové hmoty (C4) typické pro průběh 14. století. Převážně šlo o dna s částí výdutě.

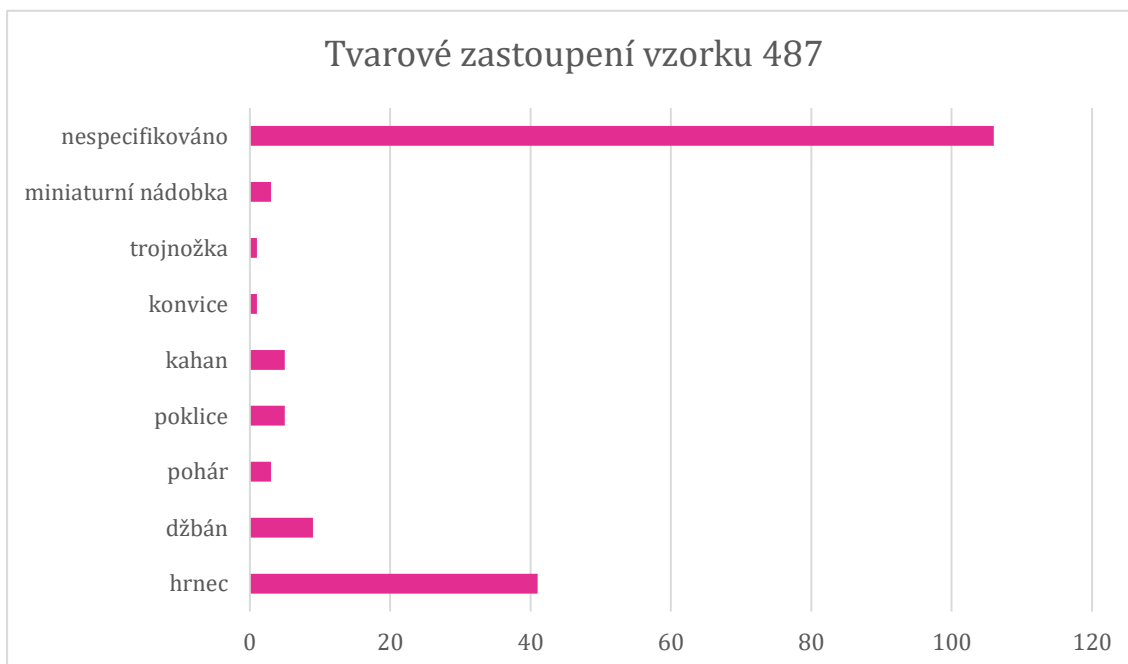
Dalším zastoupeným tvarem je džbán v počtu dvou kusů, který získává větší oblibu i zastoupení v keramickém inventáři až ve 14. a 15. století (Nekuda – Reichertová 1968, 56). Nalezený okraj džbánu v podobě jednoduchého okruží (var. 05.01.01) spadá do keramické třídy C. Zvláštním druhem hmoty je kaolin, ze kterého je vyroben tenkostěnný džbán s atypickým římsovitým okrajem. Soubor uzavírá jeden fragment zvoncovité poklice (var. 01.02.01) a drobný zlomek mísy (var. 04.03.01).

Na základě přítomnosti tvarů typických pro 14. století s vysokým obsahem pokročilejšího trojhrbitého okruží je možné určení funkčního období hradního příkopu do 2. poloviny 14. století, kdy byl zasypán a nahrazen městským příkopem. Přítomnost starších prvků na keramice (římsovitý okraj, horizontální rýhy) je důsledkem vhazení odpadu do příkopu v průběhu jeho funkčního období. Problém se stratigrafickými souvislostmi v příkopových ohrazeních spočívá v předpokládaném pravidelném nebo sporadickém čištění a sesouvání stěn. Uloženiny jsou tak druhotně přemísťovány a může dojít k převrstvení mladších horizontů staršími. V areálu Hrádku byly navíc prováděny plánovací práce s využitím zeminy exponované z neznámého místa. „Vzorky“ (resp. souvrství) zahrnují obě etapy fortifikace a není možné zpětně zařadit jednotlivé vrstvy do konkrétní fáze.

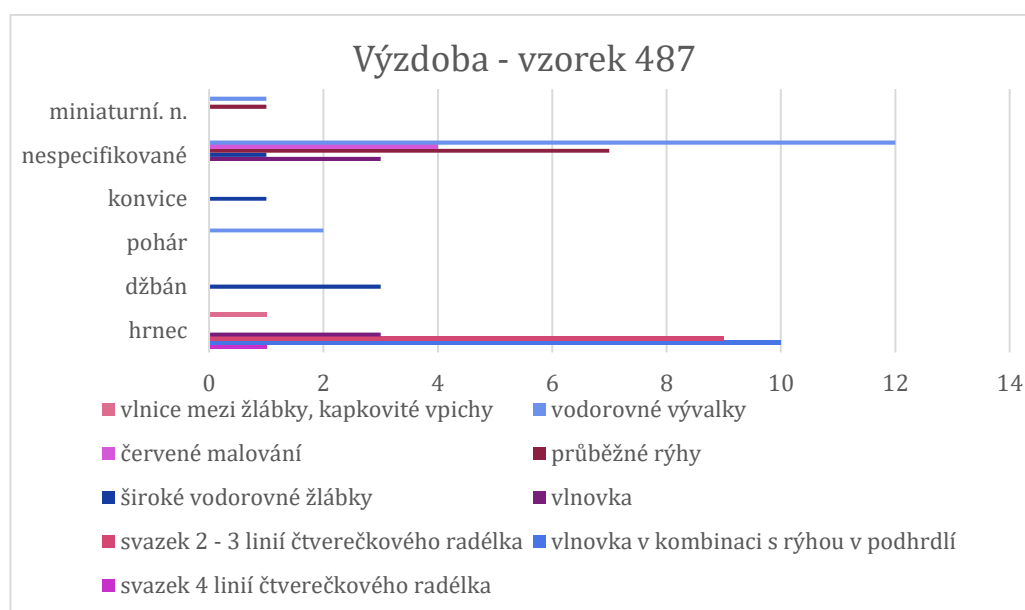
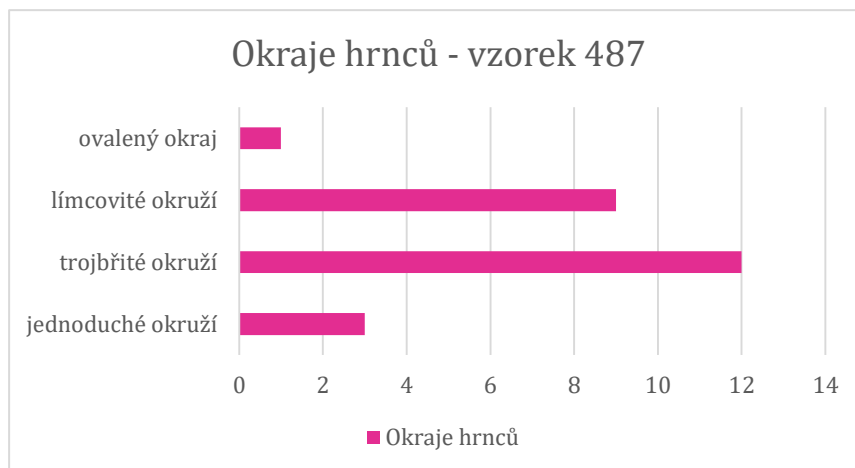
12.2 Vzorek 487

Souvrství bylo zachyceno v jižní části areálu fortifikace, v rámci zásypů objektu interpretovaného jako tavírna zlata. Obecně je zařazován do období přelomu

13./14. století v souvislosti s etapou zpracování zlata na Hrádku (Goš – Karel 2002, Karel 2005).

V souboru převažuje stolní keramika. Nejvyššího počtu dosahují nespecifikované nádoby. Jedná se především o menší fragmenty výdutí a den nádob, doplněny několika zlomky okrajů (jednoduché okruží; římsovitý okraj s širokými horizontálními žlábkami; kalichovitý okraj) a dvěma torzy pískových uch s prožlabením. Dna nádob jsou šikmo nebo rovně hráněná, dutá, rovná nebo do středu rozšiřující se. Nejpočetnějším rozpoznávaným tvarem je hrnec. Převládají soudkovité tvary nad vejčitými. Z celkového počtu 41 kusů zlomků hrnců jich 25 zahrnovalo okraje. Převážnou většinu tvořilo trojhrané okruží s méně výrazným prostředním „břitem“, který není ve středověké jihomoravské keramice zastoupený. Naproti tomu se často stejná okruží vyskytují v 1. polovině 15. století v prostředí severní Moravy (např. srov. Bláha 1977, A 32343, A 32349). Podobně vyspělé jsou také límcovité okraje u bezuchých hrnců, projevující se v pokročilejším 14. století s přesahem do 1. poloviny 15. století (např. srov. Bláha 1977, A 32365). Soubor doplňuje ovalený okraj (varianta 18.02.01) a jednoduchá okruží (varianta 25.01.02).

Druhou nejpočetnější určenou skupinou jsou džbány se zataženým okrajem (varianta 04.01.01 – srov. např. Bláha 1987), častěji se srpovitě zataženým okrajem, který nemá analogii ve středověké brněnské keramice. V menším zastoupení se vyskytují také poklice – dvoukonické a zvoncovité se stopami odříznutí a podsýpky na terčičku. Nalezené zlomky pohárů představují pouze výdutě zdobené průběžnými vodorovnými vývalky.

Ojedinělým nálezem je fragment džbánkované konvice se širším tělem a válcovým hrdlem protaženým ve výlevku, obsahující páskové ucho, a také trojnožka s dutou rukojetí a zaobleným dnem. Na rozdíl od raně novověkých exemplářů neobsahuje vnitřní glazuru a těsto je hrubší s vyšším obsahem ostřiva.

Kromě stolní keramiky je v souboru obsažena také keramika technická ve formě tavicích mističek. Do souboru technické keramiky jsou zahrnuty také fragmenty výdutí (v jednom případě fragmenty okraje hrnce) stolní keramiky s pozůstatky hnědavé hmoty, které sekundárně sloužily jako podložka k natavování suroviny. Celkem je zahrnuto 29

kusů mističek a jsou zahrnuty také druhotně využitě zlomky nádob. Doposud byl nález publikován pouze v rámci popisu celkové situace (Goš – Karel 1992). Analýza tohoto specifického druhu keramiky bude vycházet z doposud nepublikovaného rukopisu (Goš – Hrubý – Karel, v tisku).

Skupina I zastupuje oxidačně pálené diskovité mističky s hrubším a krupičkovitým ostřivem bílé, světle růžové, okrové a žlutavé barvy s mírně odsazeným dnem a lasturovitou stopou po odříznutí (průměr dna: 5,17–5,79 cm; šířka: 0,9–1,05 cm). Tavenina se soustřeďuje vždy ve středu destičky. Nejčastěji se vyskytuje typ A, typický hrubšími diskovitými tvary s mírně nebo vůbec konkávně prohnutým dnem (průměr: 9 – 10 cm, šířka: 1,08 – 1,60 cm). Typ B obsahuje exempláře s průměrem 9 – 10 cm, ve výjimečných případech až 14 cm. Středové zahloubení je mnohem výraznější, čímž dosahuje výšky až 1,63 – 1,85 cm. Skupina II je charakteristická šedým písčitohlinitým materiálem redukčně páleným s obsahem muskovitu. Dna jsou rovná, šikmo hráněná a nesou stopy písčité podsýpky. Tvary šedé barvy dosahují průměru 10 – 12 cm (výška 2,55 cm; síla střepu 0,7 – 0,9 cm). Výdutě jsou kónické nebo mírně zaoblené. Do III. skupiny spadají sekundárně využitě fragmenty nádob, nejčastěji výdutě různého charakteru. Většina střepů je z oxidačně pálené keramiky zdobené rýhami, rýžkami, mělkými vlnovkami a vývalky. Ze zastoupených keramických tříd dominuje keramická třída B (převážně B1 a B7),

Tabulka zastoupení technické keramiky na lokalitě Hrádek, převzato z Goš – Hrubý – Karel, nedatovaný rukopis

		Vzorky																	Celkem						
Technická keramika	Typ, hmota	312	331	399	422	427	431	472	476	487	489	507	521	522	526	528	532	537	541	555	559	561	575	18	26
		Skupina 1	A	2	1			1		1		4		1		1				1	1	1	1		
	B									6			1				1							8	
Skupina 2					2					4				1									2		9
Skupina 3				2			1	1	1	15	1			3	1	1						3	1		30
Celkem		2	1	2	2	1	1	2	1	29	1	1	1	5	1	1	1	1	1	1	1	1	8	1	65
Au (kapky, nuget)				1						16			1	2		1	1					2		24	49
Ag (práškové?)										3														3	
Bez kovu (tav.)				1				1	1	11				1	1							3	1	20	
Vně tav. (skup. 3) Bez tav. (skup. 1-2)		2	1		2	1		1		2	1	1		1				1	1	1	1			2	
Oxidační	PH	2		2		1		1		22	1	1	1	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	45	
Redukční	HJ									2														2	
	PH		1		2		1			5				1								5		15	
Přepálená								1	1					1										3	

12.3 Vzorky č. 166, 168, 201 – 205, 216 – 231 (objekt 28; struktura 13)

Soubor reprezentuje materiální náplň zánikové fáze fortifikace. Nacházel se v destrukčních zásypech centrální stavby mladšího horizontu. Náhlý zánik Hrádku prokazují celé nádoby nebo jejich větší torza. Přesnější dataci nejmladší fáze zajišťuje nález Pražského groše Václava IV. V keramice opět převažují hrnce keramické třídy D (D1, D4) s hrubým ostrívem a obsahem granulek tuhy a límcovitým a trojbřítým okružím. Jak již bylo zmíněno, protološtická keramika je typickou formou pro závěr 14. a počátek 15. století. J. Bláha uvádí podobné typy stolní keramiky do souvislosti s objekty nalezenými při výzkumu Prioru v Olomouci, které jsou zařazené do 1. poloviny 15. století (Bláha 1987). Dominantní hrnce doplňují poháry s dovnitř skloněným silně profilovaným okrajem (var. 04.01.01). Džbány zdobené vývalky doprovází kalichovitý nebo kyjovitý okraj. V inventáři lze pozorovat rozsáhlejší tvarovou variabilitu. Objevují se hrnce s uchem, láhev s červenou linkou a konev se dvěma uchy, kónické i zvonovité poklice, kahan. Častější je výskyt trojnožek a mís, Výzdoba se projevuje v převážné většině na nádobách z krupičkovité hmoty (ker. třída C) v podobě vývalků a vlnovky v kombinaci s rýhami v podhrdlí.

Mezi vzácnější nálezy patří dvě šachové figurky vyrobené z kosti, tři kusy projektilů do houfnice, dvě kamenné koule z hornobenešovské droby, válečkový olověný projektil do hákovnice, šipky z kuše, zlomky kroužkového a plátového brnění, nákončí opasku s nýty s ornamentem, rotační brus se čtvercovým otvorem ve čtyřech exemplářích, část žernovu a zlomek osmiboké pískovcové kroupky s motivem

„jeptišky“. Železné předměty zahrnovaly také fragmenty pracovních nástrojů a předmětů běžného užití (kravský řetěz, dveřní pant, závora, kování cepu, okenní kování, zlomek kotlíku a klín čtvercového průřezu).

12.4 Souhrn vyhodnocení materiálové skladby

Výběr zkoumaného materiálu zahrnoval inventář ze třech situací zachycených v areálu Hrádku (zásypy hradního příkopu, destrukční souvrství „zlatnické dílny“ a zánikové výplně centrální stavby závěrečné fáze) z různých horizontů. Předmětem zájmu se stala převážně keramická hmotná kultura, reflektující rozdílnost stavebně historického vývoje fortifikovaného komplexu. Za nejstarší etapu zkoumané situace lze považovat zásyp hradního příkopu. Keramickému inventáři dominoval hrnec s římsovitým okrajem, ale také s jednoduchým a trojbřítým okružím. V kombinaci s relativně častým výskytem vejčitých pohárů a džbánů můžeme hovořit o zánikovém horizontu hradního příkopu kolem poloviny 14. století¹⁹. Patrně ve stejném období dochází také k destrukci zlatnické dílny, reprezentované kromě velkého množství technické keramiky také stolní keramikou. Opět převažují hrnce, tentokrát již s vyšším počtem jednoduchého okruží a límcovitého okraje. V obou případech se můžeme setkat s oxidačně i redukčně pálenou keramikou, v případě dílny je obohacena také o protološtické typy nádob, což může souviset s uložením hrnců v interiéru nebo jeho blízkém okolí. U zásypu příkopu je potřeba počítat také s možností obrácené stratigrafie při čištění a sesuvu stěn ve funkčním období. Nejmladší fázi reprezentuje soubor získaný z destrukčních zásypů centrální stavby dřevohlinité konstrukce. V drtivé většině zde převažuje protološtická keramika s límcovitými okraji a římsovitým okružím. Zatímco ve starší fázi převažují keramické třídy B a C, poslední fázi Hrádku reprezentují celistvé nádoby keramické třídy typu D.

Celý průběh osídlení Hrádku doprovází užívání keramiky s červeně malovanými linkami nebo vlnicí. Malování se provádělo před výpalem červenou hlinkou. Vyskytuje se již od konce 13. století, větší oblibu získává ve 14. a 15. století ve formě jednoduchých linií (Nekuda – Reichertová 1968, 137). Jde o relativně častý zdobný prvek zachycen například na keramickém inventáři zaniklé středověké vsi Konůvky, na hrncích a snad i na fragmentech talíře. Pravděpodobně jde o vlivy přecházející ze severočeské oblasti,

¹⁹ Relativně přesné označení „polovina 14. století“ je vymezena absencí tuhové keramiky, vyskytující se také na přelomu 13./14. století (srov. Bláha 1977), a „protološtické keramické třídy“, která se objevuje ve větší míře ke konci 14. a v první polovině 15. století (srov. Bláha 1977, Šlězár 2008).

které se na jižní Moravu dostávají přes východní Čechy a severní, respektive střední Moravu. (Měchurová 1998, 304 – 306).

U několika nádob se malovaná výzdoba projevila formou jednoduchých průběžných horizontálních linií a pruhů. Nejčastěji se jedná o hrnce, džbány a poháry keramické třídy C. V Jednom případě je trojce malovaných linií umístěna v horní části výdutě na fragmentech dvouuché láhve (inv. č. A/1472). Trojce širších horizontálních červených pruhů v pravidelných rozestupech je dobře znatelná v případě zvonku vyrobeného z tzv. kaolinové keramiky. Vojenské napadení Rýmařova a fortifikace dokládají nálezy projektilů, fragmenty plátové a kroužkové zbroje a šipky z kuší.

13. Závěr

Rýmařovský Hrádek patří mezi typické fortifikované polohy s úzkou vazbou k městské správě. Bezpochyby jeho vznik stejně jako lokování města úzce souvisí s těžařskými aktivitami a bohatými zdroji barevných kovů a železa v blízkém okolí Rýmařova – prostředí hankštejnských, kemnohorských a rudských dolů, případně povodí Podolského potoka a jeho zlatonosných přítoků. Přímá návaznost na hornickou osadu sice není prokázána, ovšem nelze zpochybňovat její význam.

Od roku 1969 s menšími přestávkami do roku 1988 probíhal v prostoru bývalého areálu fortifikované polohy záchranný archeologický výzkum pod vedením Ing. Jaromíra Nováka a Mgr. Jiřího Karla, který se nedlouho po započetí přeměnil na výzkum systematický. V první etapě (r. 1969 – 1972) se podařilo rozkrýt mladší centrální stavbu a základovou partii kamenné podezdívky centrálního paláce ve středové části prostoru. Další výzkumy již odhalily kompletní areál s fortifikací, vyjma městského příkopu, na který se dispozice napojuje ve své pozdější fázi.

Na základě rozboru inventáře a terénní dokumentace lze pozorovat několikafázový hradní komplex. Vzhledem k absenci primárního uložení chronologicky citlivého materiálu ze 13. století a bez opory definovaných stratigrafických vztahů není možné vznik Hrádku stavět do 13. století. Pozdně hradištní materiál není zastoupený vůbec a keramika z 2. poloviny 13. století se nachází v sekundárních polohách v omezené míře. Na základě rozboru inventáře, kresebné a textové terénní dokumentace je možné rozlišit dvě až tři fáze fortifikovaného objektu zahrnující období 14. a počátek 15. století. Již při svém založení se pravděpodobně jednalo o městský hrad s centrálním palácem. Není zcela jasný význam „hypocausta“, respektive „tavírny zlata“ (konstrukce 06), která evidentně předchází centrálnímu paláci (konstrukce 03), naopak půdorysně částečně koresponduje s obezděním (konstrukce 11). Vzhledem k četnému zastoupení technické keramiky v zánikových výplních s nataveným zlatem se jedná o konstrukci související se zpracováním, respektive tavbou zlata. Není zcela doložitelná stavba centrálního charakteru dominující fortifikovanému areálu. Je třeba brát v úvahu několikafázové osídlení se zahloubenými objekty, které mohly centrální stavbu narušit nebo zcela zničit. Poněkud nadsazená, ale nikoliv nemožná je myšlenka o opevněném výrobním areálu bez centrální stavby. Podobná situace se nachází v prostoru zaniklého německého městečka Hohenforst (Fürstenberg), kde byl zachycen těžařský areál opevněný valem a příkopem. Ovšem v tomto případě je přítomna také tvrz v nevelké vzdálenosti (Thuss – Coblenz

1965). Jak bylo nastíněno, rýmářovský Hrádek je ve své počáteční fázi obehnan příkopem, valem a palisádou. Pokud tedy pomineme výrobní zděný objekt zřízený kolem poloviny 14. století (resp. před polovinou 14. století), prvním jasně definovaným centrálním palácem je stavba s kamennou podezdívkou (konstrukce 03) vybudována v 2. polovině 14. století v závislosti na destrukci tavírny zlata, kterou narušuje. Již v této etapě patrně došlo k zasypání hradního příkopu a využití příkopu městského. Areál se touto úpravou zvětšil a branský systém byl přesunut ze severozápadního průběhu linie opevnění na východní stranu, kde se prostup propojoval s Hradeckou fortanou navázanou na kamennou městskou hradbu. Problematiku souvislosti městské hradby a hradního opevnění by lépe zodpovědělo prozkoumání městského příkopu. Do těchto partií výzkum nezasáhl. V současné době se zde nachází asfaltová cesta a parkoviště. V souvislosti se změnou průběhu příkopu a částečně i valu se patrně přestavovala dřevěná palisáda, která byla obohacena o ochoz, jehož kúlová konstrukce zajišťovala lepší stabilitu. Branskou věž podpíraly silné kúly, přičemž bránu samotnou vyplňovala silná jednokřídlá vrata se závorou. Přemostění příkopu patrně zajišťovala jednoduchá konstrukce. Východní část zkoumané parcely byla ovšem odtěžena v 19. století v souvislosti s výstavbou domů a nedošlo k jejímu zmapování. Nález destrukčních požárových horizontů nevyklučuje zánik centrální stavby v důsledku požáru. V její blízkosti, respektive v bázi destrukce se podařilo nalézt pražský groš Karla IV., který potvrzuje trvání paláce v 2. polovině 14. století. Poslední závěrečnou fázi je možno posunout na konec 14. století díky přítomnosti velkého množství protoložtické keramiky a pražského groše Václava IV. Trvání tvrze ukončuje požár v roce 1405. Otázkou zůstává význam Hrádku, který jistě v době existence centrálního paláce zastává správní funkci. Nálezy ze závěrečné fáze tomuto účelu neodpovídají. Relativně malá dřevohlinitá stavba obsahovala velké množství obilí (pšenice, oves, aj.) a nálezový fond obsahuje převážně běžnou užitkovou keramiku. Okolnosti vypovídají spíše o skladovacím charakteru doposud fortifikované polohy. Po jejím zániku uvolněné prostranství již nebylo opevněno a stalo se součástí městského života.

Výzkum prováděný od konce 60. let 20. století nebyl prováděn podle dnešních metodologických postupů, proto není možné zpětně vyhodnotit kompletní nálezovou situaci. V podstatné části areálu byla exkavována souvrství antropogenního původu až na geologické podloží. Revizní výzkum by byl možný pouze v prostoru městského a hradního příkopu, kde nebyla odejmuta kompletní souvrství, přičemž v prvním případě jsou kulturní vrstvy narušené konstrukčními vrstvami asfaltu parkoviště a výkopy

inženýrských sítí a kanalizace. Naopak areál Hrádku je téměř nedotčen recentními zásahy (vyjma archeologického výzkumu). Možná je potřeba zamýšlení nad výhodami systematických výzkumů.

14. Resumé

The subject of my thesis is the fortress Hrádek near Rýmařov. Its establishment in the first half of the 13th century is linked to mining activities close to the town Rýmařov and the mining settlement in Bezručova Street. The architectural and historical development is divided into several phases. Most of them are related to the town castle. Based on the analysis of selected samples of ceramics, originated from the specific types of structures, and based on analysis of a field documentation, supported by the absolute dating of two Prague groschens (Charles IV and Wenceslas IV), we can assume the foundation of the one-palace fortified complex was formed in the 14th century. The first phase includes activities related to the gold processing (technical ceramic findings and stone structures of the furnace character). The second phase assumes the existence of a central palace and its administrative function. At that period of time, the fortification was adapted to the newly formed fortifications of the city, using the northern part of the city moat and building of a new palisade. The last phase includes a central building for grain storage, constructed of wood and loam. In 1405 during the the margrave wars, the castle ground disappeared and the area probably served also to the iron production. The research between 1969 and 1988 was not carried out according to the standard procedures, and therefore some circumstances cannot be checked retrospectively.

15. Literatura

- Berger, K. 1909: Geschichte der Stadt Römerstadt, Brno 1909.*
- Bláha, J. 1987: Archeologický průzkum v Olomouci. Staveniště obchodního domu Prior. Objekty 5/78, 59/79 a 68/79 (keramika). Katalog nálezů (úvod, keramické nálezy č. kat. A32424 – A33024. In: Archeologické prameny k dějinám olomoucké oblasti – Fontes archaeologicae historiam regionis olomucensis illustrantes, Olomouc.*
- Bolina, P. – Němcová, J. – Šlězár, P. 2008: K počátkům hradů na Moravskotřebovsku, Castellologica bohemika 11, 53 – 88.*
- Czudek, T. a kol. 1972: Geomorfologické členění ČSR, Studia geografica 23, Brno.*
- Goš, V. 1966: Nález červeně malované nádoby v Mohelnici, Severní Morava 14, 60 – 61.*
- Goš, V. 1975a: Slovanská keramika 10. – 13. stol. na severní Moravě, Vlastivědný věstník moravský XXVII, č. 2, 291 – 294.*
- Goš, V. 1975b: Osada hrnčírů v Mohelnici, AR XXVII, 338 – 341.*
- Goš, V. 1976: Počátky výroby loštické keramiky, AR XXVIII.*
- Goš, V. 1977a: Slovanská keramika 10. – 13. století na severní Moravě, Vlastivědný věstník moravský XXIX, 291 – 303.*
- Goš V. 1977b: Středověké dětské hračky z Jesenicka, Severní Morava 33, Šumperk 1977, 53 – 54.*
- Goš, V. 1980: Keramika doby husitské na severní Moravě, AH 5, 396 – 374.*
- Goš, V. 1983: Středověké hrnčířství v Lošticích: Pět let archeologických výzkumů města, AH 8, 197 – 209.*
- Goš V. 1988: Slovanské osídlení severní Moravy, Rodná země. Sborník k 100. výročí Muzejní vlastivědné společnosti v Brně a k 60. narozeninám PhDr. Vladimíra Nekudy, Brno. 181 – 190, 20.*
- Goš, V. 2007: Loštice, město středověkých hrnčírů, Opava.*
- Goš, V. – Karel, J. – Novák, J. 1975: Nadzemní objekt v Rýmařově – Hrádku, ČSIM/B 24, 97 – 105.*
- Goš, V. – Karel, J. 1979: Slovanské a středověké zásobnice severní Moravy, AR XXXI, 163 – 175.*
- Goš, V. – Karel, J. – Novák, J. 1985: Počátky osídlení Rýmařova. PA LXXVI. 184 – 227.*
- Goš, V. – Karel, J. 1992a: Středověká zlatnická dílna v Rýmařově. ČSIM/B, 41/1992.*
- Goš, V. – Karel, J. 1992b: Tvrz v Rýmařově (okr. Bruntál), AH XVII, 225 – 232.*

- Goš, V. – Karel, J. 1997: Středověké opevnění města Rýmařova. Vlastivědný věstník moravský XLIX/2. 151 – 158.*
- Goš, V. – Karel, J. 2002: Městský hrad v Rýmařově, Střední Morava XV, 20 – 40.*
- Goš, V. – Karel, J. 2003: Počátky Rýmařova. AH 28. 297 – 302.*
- Goš, V. 2005: Středověké výzkumy v Rýmařově. Nedatovaný rukopis*
- Goš, V. – Karel J. 2007: Hry a zábava ve středověkém Rýmařově, Pravěk NŘ 15/2005, 451 – 458.*
- Goš, V. – Novák, J. 1976: Počátky výroby loštické keramiky, AR XVIII, 399 – 404.*
- Hlubek, L. 2009: Rýmařov (okr. Bruntál). Středověk a novověk. Povrchový průzkum. PV 50. 431.*
- Hlubek, L. 2010: Rýmařov (okr. Bruntál). Lipová ulice. Novověk. Středověk. Povrchový průzkum. PV 51. 474.*
- Hrubý, P. – Goš, V. – Karel, J: Unikátní středověká technická keramika na tavení zlata. V tisku*
- Janoška, M. 2001: Nízký Jeseník očima geologa. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.*
- Klápště, J. 2002: Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226), Mediaevalia archaeologica 4, 5 – 382.*
- Kouřil, P. 1979: Archeologické nálezy z hradu Templštejna (tělezné předměty), AH 4.*
- Kouřil, P. – Prix, D. – Wihoda, M. 2000: Hrady českého Slezska, Brno – Opava.*
- Kouřil, P. – Prix, D. – Wihoda, M. 2005: Středověké opevnění v Adolfovicích na Jesenicku, AH 30, Brno, s. 199-226.*
- Kouřil, P. – Žáček, R. 1987: Drobné středověké opevnění Lipina a jeho archeologický výzkum (okr. Frýdek-Místek), Brno, AH 12, s. 375-382.*
- Moravec, Z. 2007: Tvář středověké Ostravy, Ostrava.*
- Michna, P. 1980: Dvě sídlištní stavby z počátků lokačního Uničova: (příspěvek do diskuze k otázce zemnic ve městech a vesnicích 12. století), Vlastivědný věstník moravský 32, č. 2, 161 – 186.*
- Nekuda, V. – Reichertová, K. 1968: Středověká keramika v Čechách a na Moravě, Brno.*
- Nekuda, V. – Unger, J. 1981: Hrádky a tvrze na Moravě, Brno.*
- Neustupný, E. 2007: Metoda archeologie. Plzeň.*
- Nováček, K. 1994: Hornická sídliště – příspěvek ke studiu středověkého neagrárního osídlení – Mining settlements: The study of non-agrarian medieval settlement activities,*

Mediaevalia archaeologica bohemia 1993. Památky archeologické – Supplémentum 2. Praha, 158 – 170.

Nováček, K. 2000: Středověký dům v Plzni, Archeologický výzkum parcely v Sedláčkově ulici 1 (č. p. 187), Sborník západočeského muzea v Plzni, Historie XV, 5 – 66.

Nováček, K. 2001: Nerostné suroviny středověkých Čech jako archeologický problém (Bilance a perspektivy výzkumu se zaměřením na výrobu a zpracování kovů), AR 53, 279 – 309.

Nováček, K. 2003: Rezidualita v městských souvrstvích In: Šmejda, L. a Vařeka, P. (eds.), Sedmdesát neustupných let, Katedra archeologie, FHS ZČU v Plzni, 131 – 146.

Nováček, K. 2004 (ed): Těžba a zpracování drahých kovů: sídelní a technologické aspekty. Mediaevalia archaeologica 6. Praha – Brno – Plzeň.

Pinkava, V. 1922: Okres Unčovský a Rýmařovský, Vlastivěda moravská, Brno 1922.

Plaček, M. 2001: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí, Praha

Procházka, R. 1991: Brünner Keramik des 13. und der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts und die Frage ihrer auswärtigen Beziehungen, MS XX, 233 – 246.

Procházka, R. 1996: Brněnská stolní a kuchyňská keramika 2. pol. 14. století - počátku 15. století, Pravěk NŘ 4/1994, 323 – 344.

Procházka, R. 2007: Deskripční systém brněnské keramiky, Přehled výzkumů 48, 233 – 270.

Procházka, R. – Peška, M. 2007: Základní rysy vývoje brněnské keramiky ve 12. – 13./14. století, PV 48.

Sedláčková, H. 1999: Přehled výsledků a soubor drobných plastik ze záchranného archeologického výzkumu v Olomouci, Hrnčířské ulici, Památkový ústav v Olomouci 1998. Výroční zpráva, 104 – 109, 169 – 174.

Sklenář, K. a kol. 1993: Archeologický slovník 2. Kovové artefakty 1. Praha: Národní muzeum.

Sklenář, K. 1998: Archeologický slovník 3. Keramika a sklo. Praha: Národní muzeum.

Karel J. 2011: Vývoj rudných dolů Rýmařovska. 50. Symposium Hornická Příbram ve vědě a technice, Příbram.

Schwabenický, W. 2007: Vztahy mezi středověkými hrady a hornictvím, Stříbrná Jihlava 2007 – Silberne Stadt Jihlava 2007, 140 – 147.

Skácel, J. 2009: Železnorudná ložiska moravskoslezského devonu. Rozpravy Čs. Akademie věd, 76, II, 1- 59, Praha (1966); Železářství na Rýmařovsku. Geologický

průzkum 2/1993, str. 48 – 49, (1993); 60 let od zahájení průzkumu v Hor. Benešově a Hor. městě, sborník Hor. činnost.

Springer, J. 1908: Chronik von Römerstadt und Umgebung 1, Rýmařov.

Spurný, F. 1961: Severomoravské železářství do Bílé hory, Šumperk (1972); Dějiny Rýmařovska, I/3, Ostrava.

Sviták, Z. 1992: „Rešovská“ cesta, Vlastivědný věstník moravský 64, č. 3/XLIV.

Šebánek, J. 1952: Uničovská listina z r. 1223, Časop. společ. přátel starožitností, LX.

Šlězár, P. 2005: Předběžná zpráva o objevu „Antiqua civitas“ na Starém městě v Litovli a několik poznámek k aspektům geneze města Litovle, Přehled výzkumů 46, 103 – 110.

Šlězár, P. 2008: Archeologický výzkum v suterénu budovy Městského klubu v Litovli, Vlastivědný věstník moravský 60, č. 2, 167 – 183.

Šlězár, P. 2013a: Nové poznatky ke zpracování kovů z Uničova ve středověku: k 800. výročí založení Uničova, Vlastivědný věstník moravský 65, č. 4, 337 – 346.

Šlězár, P. 2013b: „Nova villa“ – počátky královského města očima archeologie. In: Uničov. Historie moravského města, Uničov, 56 – 70.

Thuss, H. – Coblenz, W. 1969: Die Burg Hohenforst im Zwickauer Land und der Bergbau. In: Ausgrabungen und Funde 10, 98 – 102.

Tutsch, F. 1964: Zur Geschichte der Bergbaues in Nordmähren im 17. Jahrhundert, Jahrensbericht der Staatsrealschule, Krnov 1931/2; Römerstadt und das Römerstadter Ländchen, Wolfratshausen.

Unger, J. 1984: Základní horizonty keramiky 12. – 15. století na soutoku Jihlavy a Svratky, okr. Třebíč. AR 36, 288 – 296.

Unger, J. 1989: Feudální sídlo z 13. století na zaniklé vsi Koválov u Ťabčic. Mikulov.

Urbánek, J. – Valenta, J. 1989: Přehled geologicko-ložiskových poměrů hornoměstského rudního revíru. – MS, Unigeo Rýmařov.

Vařeka, P. 1998: Proměny keramické produkce vrcholného a pozdního středověku v Čechách, AR 50, 123 – 137.

Valenta, J. 1987: Informace o geologickém průzkumu na lokalitě Ruda – sever a Šibenice (Hornoměstský rudní revír, vranská skupina). – Sborník referátů z jednání KRB pro rozvoj rudního geofyt. průzkumu v Jeseníkách. 110 – 122, Geofyzika n.p., Brno.

Vaněk, V. – Velebil, D. 2007: Staré hutnictví stříbra – Altes Silberhüttenwesen, Stříbrná Jihlava 2007 – Silberne Stadt Jihlava 2007, 188 – 205.

Večeřová, V. 2006: Zpráva o výsledcích mapování historických dolů na železo (17. – 19. stol.) a ověření jejich povrchových poměrů (stav v II. pol. r. 2006) Malá Morávka – sever, Javorový vrch, Kopřivná. PINKA, Průvodcovská a informační kancelář, Jeseník.

Vokáč, M. – Houzar, S. – Škrdla, P. 2007: Dolování zlata v širším okolí Hor u Předína na západní Moravě: dějiny výzkumů, historie dolování, topografie a archeologie lokalit a přehled geologických poměrů – Goldgewinnung in der breiteren Umgebung von Hory bei Předín in Wetmähren: Forschungsgeschichte, Bergbaugeschichte, Topografie und Archäologie der Fundstellen, Übersicht geologischer Verhältnisse, Stříbrná Jihlava 2007 – Silberne Stadt Jihlava 2007, 26 – 55.

Prameny

Kiecoň, M. 2014: Rýmařov, Radničí ulice, náměstí Míru – úprava veřejných prostor. NZ z archeologického výzkumu, svazek I – III, č. a. 55/13.

Novák, J. 1972: Hrádek Rýmařov. NZ uložena v Městském muzeu Rýmařov. Inv. č. 20582, D/672; 2583, D/673.

Deníky výzkumů z lokality Hrádek, uloženy v Městském muzeu Rýmařov. Inv. č. 20561, D/651; 20583, D/6732; 20564, D/654; 20563, D/633.

16. Seznam příloh

V přílohách jsou některé tabulky mylně označené, platné určení obsahuje seznam příloh

Mapa 1: Soutisk císařského otisku a katastrální mapy s vyznačením naleziště

Mapa 2: Mapa Janovického panství z roku 1747 (Městské muzeum Rýmařov)

Plán 1: Matice konstrukcí

Plán 2: Situační plán průběhu výzkumu v letech 1969 – 1973.

Plán 3: Východní profil, 1:20, řez areálem Hrádku

Tab. 1: Výběr z keramického inventáře, vzorky 545, 599

Tab. 2: Výběr z keramického inventáře, vzorky 545, 599

Tab. 3: Výběr z keramického inventáře, vzorky 545, 599

Tab. 4: Výběr z keramického inventáře, vzorek 487

Tab. 5: Výběr z keramického inventáře, vzorek 599

Tab. 6: Výběr z keramického inventáře, vzorek 599

Tab. 7: Výběr z keramického inventáře, vzorek 487

Tab. 8: Výběr z technické keramiky, vzorek 487

Tab. 9: Výběr z keramického inventáře, vzorky 454, 559

Tab. 10: Výběr z keramického inventáře, vzorky 545, 599

Tab. 11: Výběr z keramického inventáře, vzorky 545, 599

Tab. 12: Výběr z keramického inventáře, vzorky 487

Tab. 13: Výběr z keramického inventáře, vzorky 545, 599

Tab. 14: Výběr z keramického inventáře, vzorek obj. 28

Tab. 15: Výběr z organického materiálu, obj. 28

Tab. 16: Výběr z inventáře, obj. 28.

Tab. 17: Výběr z keramického inventáře, vzorky 487

17. Přílohy

Mapa 1: soutisk císařského otisku a katastrální mapy s vyznačením naleziště

Mapa 2: mapa Janovického panství z roku 1747 (Městské muzeum Rýmařov)

